

Zbirka crkvenog tekstila i parament Milosrdnih sestara svetog Križa u Đakovu i tehnika ukrašavanja tekstila oslikavanjem, crtanjem ili molovanjem na prostoru Đakovačko-osječke nadbiskupije

UDK 745.52

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

Estera Radičević

Samostan Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu

Janja Juzbašić

Gradski muzej Županja

U članku se donose rezultati terenskih istraživanja autorica o crkvenom ruhu ukrašenom tehnikom *oslikavanja, crtanjem bojama na platnu* ili, kako ga u tradiciji Slavonije nazivaju, *molovanje, muljanje, maljanje*. Ujedno se donosi kratka povijest radionice liturgijskog ruha – paramenta u okviru samostana Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, gdje se čuvaju vrlo lijepi primjeri sakralnih tekstilnih predmeta urešenih oslikavanjem na platnu te mnogobrojni drugi ručni radovi koje su izradile vrijedne ruke sestara u navedenom samostanu. Studijska istraživanja literature o liturgijskom ruhu na području Đakovačko–osječke nadbiskupije pokazala su kako se ova tehnika ukrašavanja može pronaći na različitim predmetima još u nekim sakralnim župnim zbirkama, a nalazimo ih u stručnoj literaturi i u drugim biskupijama u nas, ali ih povjesničari umjetnosti različito nazivaju; *oslikavanje lanolinskim bojama, crtanje po svili, prskanjem sprejom po šabloni* ili *odatno bojenje kistom* i dr. O sličnostima navedenih tehnika

na nešto širem području donosimo samo nekoliko podataka jer bi trebalo provesti detaljna istraživanja te ih usporediti s tradicijskim tehnikama i tehnikama koje su korištene u paramentu u Đakovu kako bi se barem približno istražila geneza, rasprostranjenost te ostale osobitosti ovoga vrlo zanimljivoga načina urešavanja sakralnog i tradicijskog tekstila u nas. A na kraju ćemo na primjerima specifično ukrašenoga crkvenog tekstila i odjevnim predmetima pokazati utjecaj na oblikovanje i ukrašavanje tradicijske odjeće u Slavoniji i obrnuto.

Ključne riječi: crkveno ruho u zbirci Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, tehnika *slikanja i crtanja bojama* na platnu, tradicijsko ruho, tehnika *molovanja, muljanja ili maljanja*.

Nešto općenito o istraživanju, stručnoj obradi i prezentaciji zbirki liturgijskoga tekstila u Hrvatskoj

Sastavni dio inventara samostanskih ili župnih crkava, od davnina, uz mnogobrojna umjetnička djela bilo je i liturgijsko ruho koje je služilo za različite crkvene obrede. Danas se, međutim, staro (starinsko) liturgijsko ruho u mnogim hrvatskim crkvama i samostanima više ne upotrebljava, osim onoga najreprezentativnijeg u iznimno svečanim liturgijskim obredima. Tako liturgijsko ruho postaje dio sakralne baštine ili dio muzejskih zbirki tekstila (Mesek 2012: 430).¹ O tim vrijednim zbirkama hrvatske katoličke sakralne baštine i drugih vjerskih zajednica u nas još uvijek nemamo objedinjenih podataka u literaturi, a osobito je malo informacija o tim dragocjenostima dostupno široj javnosti. Pretpostavljamo da je jedan od razloga taj što se u bivšoj Jugoslaviji o ovim temama u javnosti pisalo vrlo malo. No, ipak se u nekim stručnim publikacijama, od kojih navodimo *Informaticu museologicu*² i *Godišnjak zaštite spomenika kulture*³, još koncem sedamdesetih godina i kasnije pronalazi nekolicina radova o tekstilnim crkvenim dragocjenostima u

1 Ariana MESEK, „O liturgijskom ruhu u fundusu Gradskog muzeja Varaždin”, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin br. 23., 2012., 413–443.

2 *Informatica Museologica* jedini je muzeološki časopis u Hrvatskoj koji kontinuirano izlazi od 1970. godine i prati muzejsku djelatnost, odražava ulogu i vizije muzejske zajednice i glas je muzealaca koji danas oblikuju raznoliki suvremeni muzejski i kulturni kontekst, URL: <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/informatica-museologica/najnoviji-broj/> (Pristupljeno 3. 7. 2023.).

3 Prvi broj časopisa *Godišnjak zaštite spomenika kulture* izišao je 1975. godine, URL: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/godisnjak-zastite-spomenika-kulture-hrvatske/7342> (Pristupljeno 5. 7. 2023.).

Hrvatskoj i šire (Pavičić 1996).⁴ Sve su to pojedinačni primjeri predstavljanja pojedinih samostanskih ili župnih zbirki, često s vrlo malim brojem podataka o crkvenom tekstilu. Upravo o tome problemu pisao je poslije Domovinskog rata u Hrvatskoj, 1998. godine, Želimir Laszlo koji navodi kako u nadležnim tijelima za kulturnu baštinu još uvijek nema ni elementarnih popisa inventara vjerskih zajednica, a izostale su i stručne valorizacije. Pokušaja je bilo da se ovi nedostaci isprave, npr. godinu dana ranije (1997.) kada su načinjeni upitnici od strane Muzejskoga dokumentacijskog centra Zagreb i odaslani u vjerske zajednice grada Zagreba na koje je pristiglo samo oko 30 % odgovora. Prethodno navedeni autor, primjerice za grad Zagreb navodi: „...u cijelom Zagrebu ne može se pogledati ni stoti dio crkvenog blaga koji se u njemu čuva... No to je stvar budućnosti – trenutačno nitko se u muzejskoj struci ozbiljno i organizirano, izuzev naravno časnih pojedinaca, ne bavi muzealnim poslom čuvanja i prezentacije crkvenog blaga, pogotovo ne planski u cijeloj Hrvatskoj... Zato su i rezultati sporadični, pa i rijetki...” (Laszlo 1998: 93).⁵ Od toga vremena ipak možemo vidjeti da su se učinili značajni pomaci i danas imamo velik broj pojedinačno javnosti predstavljenih zbirki sakralne umjetnosti, kako u literaturi tako i u stručnim radovima, katalogima i drugim medijima.

Prema izvorima, u literaturi je najviše obrađenih, predstavljenih te vrlo detaljno i stručno obrađenih sakralnih tekstilnih predmeta u Hrvatskoj s područja metropolija Istre, Primorja i Dalmacije (Vanino 1987; Ivoš 1985; Ivoš 1999; Ivoš 2009)⁶. Tako je vrlo detaljno, u novije vrijeme osobito, obrađeno i predstavljeno liturgijsko ruho krčke katedrale (Habuš Skendžić i Šlogar, 2020; Demori Stančić 2008)⁷, a potom je i većina liturgijskog tekstila stručno obrađena i predstavljena javnosti s nadaleko poznate izložbe *Zlato i*

4 Snježana PAVIČIĆ, „O stanju i čuvanju tekstilnih predmeta Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu (s posebnim osvrtom na Sakralnu zbirku)”, *Informatica museologica*, Vol. 27 No. 1-2, Zagreb, 1996.

5 Želimir LASZLO, „Registar muzeja i zbirki u vlasništvu vjerskih zajednica”, *Informatica museologica* 3/4. Zagreb, 1998., 93–97.

6 Miroslav VANINO, „*Isusovci i hrvatski narod*”, Zagreb; 1969.; Jelena IVOŠ, „*Tekstilna zbirka samostana Male braće*”, Kršćanska sadašnjost 21, Zagreb 1985., 571–575; Jelena IVOŠ, „*Franjevci; liturgijsko ruho*”, Mir i dobro. Zagreb, 1999., 303–312; Jelena IVOŠ, „*Liturgijsko ruho*”, Blago Kotorske biskupije – Zagovori svetom Tripunu. 2009., 317–335.

7 Dubravka HABUŠ SKENDŽIĆ i Heda ŠLOGAR, „Misnica kardinala Pietra Basadonne (1617. – 1684.) iz župne crkve u Lanišću”, *Ars Adriatica* 10/2020, 2020., 113–130; Zoraida DEMORI STANČIĆ, „Figuralni umjetnički vez obrednog ruha iz vremena renesanse u Dalmaciji i Istri”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 32/2008., Split, 2008., 69–86.

srebro Zadra, danas stalne izložba crkvene umjetnosti u sklopu samostana sestara benediktinki svete Marije u Zadru. Ako pogledamo prema izvorima u literaturi, u razdoblju od kasnih devedesetih godina prošloga stoljeća do početka dvadesetih godina ovoga, predstavljene su i mnogobrojne druge crkvene vrijednosti uz Jadran, počevši od samostana i crkava oko Splita (Sokol 2005)⁸, pa niže do Dubrovnika (Jemo 2006)⁹ ili gore k Istri, gdje pak sve više imamo stručnih radova na ovu temu. No, ne smijemo izostaviti i središnji dio Hrvatske, gdje su barem u pisanim oblicima predstavljene neke najznačajnije tekstilne zbirke u nas, počevši od bogate Riznice zagrebačke katedrale (Ivoš 1994)¹⁰, Povijesnog muzeja Hrvatske (Pavičić 1996)¹¹, Gradskog muzeja Varaždin i Zbirke uršulinskog samostana u Varaždinu (Šimunić 2003)¹², Zbirke liturgijskog ruha Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu (Bralić i Budicin 2017)¹³, te općenito gotovo cjelokupne sakralne zbirke franjevaca i pavlina u Hrvatskoj (Oremović 1989; Tolić 2015)¹⁴.

No nažalost, svi uvijek navode kako je na cijelom području Hrvatske dosta ovakve građe propalo. Razlozi su različiti, počevši od silnih ratnih razaranja tijekom više stoljeća, od ukinuća katoličkih vjerskih redova za vrijeme Jugoslavije i oduzimanja umjetnina, stalne upotrebe, neadekvatnog čuvanja i pohrane te slično. Primjerice, Krešimir Oremović u jednom prikazu opsežnog kataloga o kulturi pavlina u Hrvatskoj navodi kako jedan od autora (Ivo Lentić) objašnjava razloge zbog kojih, kada je riječ o djelima pavlinskog zlatarstva, moramo govoriti upravo o ostatcima ostataka. On navodi da stariji riznički popisi navedenog reda otkrivaju o kakvu je blagu bila riječ, no nakon

8 Vjekoslav SOKOL, *Od slike i ornamenta do sakralne etnografije*, Split, 2005., 17–73.

9 Danijela JEMO, „Konzervatorsko-restauratorski radovi na kaputu – fraku iz muškoga građanskog kompleta obitelji Gozze iz Dubrovnika”, *Informatica Museologica*, 37 (1-4), Zagreb, 2006., 224–239.

10 Jelena IVOŠ, Riznica: „Zagrebačka katedrala; liturgijsko ruho; Dijecezanski muzej”, *Sveti trag* 1994., Zagreb 1994., 407–426.

11 Snježana PAVIČIĆ, „O stanju i čuvanju tekstilnih predmeta Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu 1996. (s posebnim osvrtom na Sakralnu zbirku)”, *Informatica Museologica*, Vol. 27 No. 1-2. Hrvatski povijesni muzej.

12 Ljerka, ŠIMUNIĆ, „Crkveni tekstil varaždinskog Uršulinskog samostana”, *Varaždinske Uršulinke – 300 godina od dolaska u Varaždin*, Varaždin, 2003.

13 Višnja BRALIĆ i Marta BUDICIN, *Zlatne niti, restaurirani tekstilni predmeti iz Riznice zagrebačke katedrale*, Zagreb, 2017.

14 Krešimir OREMOVIĆ, „Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786”, ČGP *Delo* Zagreb, 1998; Željko TOLIĆ, „Franjevci u našim krajevima u 13. stoljeću”, *Služba Božja* 55 (2015), br. 3-4, 233–261.

ukinuća reda većina je zlatarskih radova nestala i zametnuo im se svaki trag, ono malo predmeta što je preostalo „u potpunosti se uklapa u sliku zlatarstva u Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću” (Oremović 1989: 94).¹⁵ U istom prikazu navodi se da je sličnu sudbinu doživjelo i crkveno ruho pavlina u nas, koje je stručno obradila i prezentirala Jelena Ivoš koja kaže da su: „...i rijetki primjerci crkvenoga ruha koji su sačuvani u njihovim samostanima vrhunske izrade i po svemu su ravnopravni s evropskim komparativnim materijalom” (Oremović 1989: 94).¹⁶ Slične zaključke izvode i drugi autori koji su pisali o vrijednostima zbirki samostana sestara benediktinki, uršulinki i drugih katoličkih župnih i samostanskih zajednica. Na kraju moramo spomenuti kako se na temelju studijskih istraživanja može zamijetiti da su najmanje predstavljeni pa i stručno obrađeni primjerci liturgijskog ruha i ostaloga crkvenog tekstila s područja koje je danas pod patronatom Đakovačko-osječke nadbiskupije. Svijetli primjer je novije objavljen katalog (2019.) godine *Vodič kroz stalni postav Franjevačkog samostana u Vukovaru* gdje je stručno obrađena i za javnost prezentirana gotovo cjelokupna samostanska zbirka kao i bogati fundus liturgijskog ruha. Nažalost, na drugoj strani, mnoge druge tekstilne vrijednosti ove naše nadbiskupije, posebice iz župnih zbirki, danas su predstavljene sporadično, točnije nešto u okviru povremenih muzejskih izložbi, manjim katalogima i publikacijama.

Primjerice, u novije vrijeme predstavljen je tek manji dio liturgijskog ruha virovitičkog, županjskog, moslavačkog kraja (Juzbašić i Zelić 1994; Šuvak 2012; Moslavac 2012)¹⁷, a 2000. godine stručno je obrađen i dio liturgijskog ruha (nekada dijela naše biskupije), Požeške biskupije (Ivančević Španiček 1999/2000)¹⁸, slobodno možemo reći da je to samo kap u moru župnoga i samostanskog blaga ovoga velikog područja današnje Đakovačko-osječke nadbiskupije, s time da ne smijemo zanemariti da je u prošlim vremenima obuhvaćala prostorno i daleko veće područje. Stoga su autorice s velikim žarom željele ukazati na izuzetan i značajan doprinos sestara Milosrdnog

15 Krešimir OREMOVIĆ, „Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.”, ČGP *Delo* Zagreb, 1989.

16 Ibidem.

17 Janja JUZBAŠIĆ i Manda ZELIĆ, „Prikaz crkvenog tekstila Cvelferije” i „Prikaz crkvenih zastava Cvelferije”, *Crkveno ruho Cvelferije*, Županja, 1994., 7–17; Dragica ŠUVAK, „Liturgijsko ruho u crkvama Slatinskog dekanata”, Slatina, 2012.; Slavica MOSLAVAC, *Tradicijski vezovi na crkvenom ruhu*, Kutina, 2012., 1–50.

18 Lidija IVANČEVIĆ ŠPANIČEK, „Na tragu sakralne baštine Požeške biskupije”, Požega, 1999./2000.

Isusa u Đakovu u oblikovanju i ukrašavanju liturgijskih predmeta u okviru radionice – paramentu ne samo za župe spomenute nadbiskupije već i daleko šire.

U nastavku teksta predstaviti će se manje poznata tehnika urešavanja liturgijskih tekstilnih predmeta, tehnika *oslikavanjem*, *crtanjem bojama* ili *molovanja*, *maljanja*, *muljanja*, kako je zovu u tradiciji Slavonije, na primjerima crkvenoga tekstila Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Primjena ove tehnike usporedit će se s nekolicinom primjera istovrsnoga tekstila iz nekih župa u bližoj okolici pa i šire.

Vrijedne misnice – kazule¹⁹ iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, sve izrađene u njihovoj radionici u Đakovu. Foto: s. Estera Radičević, 2018.

19 *Misnica – kazula* svečani je dio liturgijskoga ruha koju katolički svećenik nosi na svetoj misi. Izvorno, misnica je bila zvonoliki ogrtač bez rukava koji seže do gležnja s otvorom za glavu koji kasnije, kroz povijest, mijenja oblik. Primjerice, u kasnom srednjem vijeku napušta se zvonolik oblik i dolazi do otvaranja bočnih strana misnice. To je svakako posljedica bogatoga ukrašavanja različitim vrstama veziva pri kojima se koriste tvrde podloge pa ona time postaje teška i nespretna za nošenje. Osobito je barokno razdoblje poznato po upotrebi teških brokatnih svila i puno veza. Tako da se od toga vremena postupno mijenjaju oblici misnica i dolazi do formiranja otvorene misnice koju nazivaju *tamburica*. U novije vrijeme vraća se prvotnom obliku zbog ponovne upotrebe lakih tkanina i postaje sve šira, pa je danas poput plašta s otvorom za glavu i nazivaju je boromejska misnica ili *boromejka* (navodno prema obliku misnice sv. Karla Boromejskoga).

S obzirom na to da se liturgijska odjeća sve do 19. stoljeća izrađivala od tkanina od kojih se šivala i svjetovna odjeća, kao i od tkanina za opremanje interijera, uvid u liturgijsko ruho omogućuje nam praćenje stilskih promjena i razvoja specifične tekstilne dekorativne motivike tijekom stoljeća. U najvećem broju primjera Crkva je diktirala primjerice izgled misnica i propisivala da trebaju biti izrađene od najdragocjenijih svilenih tkanina. Autorica Mesek navodi: „Raskošne svilene i baršunaste tkanine nisu služile samo za izrađivanje misne odjeće već su u liturgiji imale i širu ulogu. Koristile su se za oblaganje zidova, prekrivanje oltara i baldahina, ciborija te kaleža s hostijom. Za važne liturgijske obrede, primjerice na Tijelovo ili svečanu misu sveca zaštitnika, od burse do baldahina koristila se ista tkanina ili vezeni motivi jednake izrade” (Mesek 2012: 421–423).²⁰ Na području Đakovačko-osječke nadbiskupije najveći ili barem veći dio raskošnog i bogato urešenog liturgijskoga ruha prema danas dostupnim podacima možemo navesti da je izrađen u radionici sestra Milosrdnog Isusa u Đakovu. U ranijem razdoblju, odnosno prije osnivanja radionice u Đakovu zabilježili smo nekoliko podataka iz spomenica nekoliko župa da je liturgijsko ruho kupovano i drugdje pa čak i u nekim europskim gradovima. Primjerice, u Spomenici župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji nalazimo podatak kako je 1865. godine tadašnji županijski župnik Antun Čović nabavio vrlo skupocjenu bijelu misnicu, bogato zlatom izvezenu, za koju se pretpostavlja da je godinu dana ranije bila nagrađena na Gospodarskoj izložbi u Zagrebu.²¹

Tekstilne crkvene zbirke, kako smo već ranije spomenuli, najviše su bile izložene procesu propadanja zbog osjetljivosti materijala, uporabe, prekrajanja i drugih oštećenja. Primjerice, poplave koje su se dogodile 2014. godine upozorile su da je tom vrijednom materijalu u okviru župa potrebno pokloniti posebnu pozornost, u smislu popisa i stručne obrade te osiguravanja adekvatnog čuvanja, što je učinjeno tek nakon poplave.²² Utvrđena je i približna starost za dvadeset tri predmeta liturgijskog tekstila iz Račinovaca,

20 Ariana MESEK, „O liturgijskom ruhu u fundusu Gradskog muzeja Varaždin”, 2012. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* br. 23, Varaždin 2012., 413–443.

21 *Zapisnik zadržavajući župnike i upravitelje Županijske Župe (...)njihova, kao i (...) crkve, i župnog doma događaje, započet god. 1866.*; *Spomenica Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji.*

22 Nakon katastrofalne poplave u tom selu liturgijski predmeti iz najugroženije poplavljenih sela otpremljeni su u restauratorsku radionicu Hrvatskoga restauratorskog centra u Ludbregu, koji je predmete istražio i zaštitio te su danas i adekvatno pohranjeni.

a svi se mogu datirati u razdoblje od druge polovice 18. stoljeća pa sve do početka 20. stoljeća (Potvrda o predaji br. RCL-63/2017. od 25. 11. 2017).²³ Na ranije provedenim preliminarnim istraživanjima misnoga ruha u ovim župama pronađene su vrlo raritetne misnice, što nam najbolje pokazuje misnica iz Soljana. U Soljanima je pronađena crvena misnica od baršuna bogato urešena zlatovezom, koja je vjerojatno izrađena oko 1899. godine jer je na unutarnjem dijelu misnice (crvenoj podstavi) crnom bojom otisnut tekst: „U ovo se odijelo prvi puta ponovio S. Đunđerović (župnik iz Nijemaca), na dan s. s. mučenika Kuzmana i Damjana 27. IX. 1899.” (Juzbašić 2003: 4).²⁴

Prema zapisima iz *Kanonskih vizitacija od 1782. do 1833. godine* za župe na vinkovačkom i županjskom području, od kojih smo za primjer izabrali dvije župe (Bošnjaci i Nijemci) navode se točni popisi misnoga ruha za 1811. i 1819. godinu. Za Župu Bošnjaci navodi se: „Nadalje, postoji 5 misnica u boji i 2 za rekvijem. Prva i druga misnica su 1. reda i najnovije svilene i to jedna bijela, a druga crvena, snabdjevene manipulom²⁵, štolom²⁶, i svojim pojasevima te imaju zlatne rube, ali ipak ne dragocjene” (Sršan 2009: 163).²⁷ Za Župu Nijemci navodi se: „Postoji nova svilena misnica, u sredini crvena, a sa strane zelen boje, sa srebrnim rubovima. Druga svilena bijela misnica je sa zlatnim porubima. Sljedeća je nova žuta svilena misnica sa strana, a u sredini ljubičasta sa srebrnim porubima...” (Sršan 2009: 185).

Sve ovo prethodno navodimo iz razloga kako bismo na određeni način mogli pretpostaviti pa se možda odvažiti i ustvrditi kako su župe s područja naše nadbiskupije bile vrlo siromašne misnim ruhom, u vremenu prije dolaska časnih sestara sv. Križa u Đakovo.

23 Arhiva GMZ Županja [Potvrda o predaji umjetnine br. RCL-63/2017. od 25. 11. 2017., Hrvatski restauratorski zavod – Restauratorski odjel Ludbreg i Potvrda o predaji umjetnine br. RCL2/2016.].

24 Janja JUZBAŠIĆ, „Misno ruho u župama županjske Posavine”, Županja, 2003.

25 *Manipul* (naručnik) – uski komad platna koji je svećeniku stavljen na lijevu ruku. Načinjen je u skladu s bojom i ukrašavanjem misnog ruha.

26 *Štola* ili *stola* (lat. *stola* < grč. *στολή*: odjeća, haljina), dio liturgijskoga ruha u obliku široke i dugačke vrpce koju biskupi i prezbiteri stavljaju oko vrata kada dijele sakramente; đakoni je nose preko lijevoga ramena i prsa. U ranom kršćanstvu štola je bila jedini odjevni liturgijski predmet koji se stavlja na svjetovno odijelo; simbol svećeničke vlasti.

27 Stjepan SRŠAN, „Županjski i Vrbanjski dekanat 1782. – 1833.”, *Kanonske vizitacije knjiga VII*. Osijek, 2009., 163.

Za područje Cvelferije (istočni dio županjskog kraja koji obuhvaća 9 naselja) vršena su istraživanja misnoga ruha koja su kasnije rezultirala izložbom i popratnim katalogom²⁸, na kojoj su izloženi najljepši primjeri crkvenog tekstila koji su župe nabavljale od konca 19. stoljeća, a najveći broj misnica je s početka ili iz sredine 20. stoljeća. U gotovo svakoj župi s područja županjskoga kraja danas postoji više od dvadeset misnica (pa čak i više) u kompletu sa štolama i drugim predmetima potrebnim kod služenja svete mise. Za ilustraciju u katalogu se navodi da: „... gotovo u svakoj župi nalazi se po nekoliko primjeraka misnica istih boja koje su se nosile u određeno doba godine ili za blagdane. Od ostalog crkvenog tekstila na istočnom području županjske Posavine veoma su bogate zbirke antependija ili oltarnika²⁹ i darovanog tekstila” (Juzbašić i Zelić 1994: 11).³⁰ Od osnovnih boja nalazimo bijele, crvene, zelene, ljubičaste ili crne, zlatne ili srebrne te ružičaste misnice ili *kazule*, svaka je na svoj način bogato ukrašena različitim vezovima, vrpcama, kopčama i drugim skupocjenim ukrasima te su bogato urešene kao i odjeća za đakone, *dalmatike*³¹ te bogato urešeni veliki plaštevi – *pluvijali*³² i uski – *velumi*.³³

Drugi primjer pokazuje nam Župa Gradište u kojoj je oko 1929. godine bio načinjen veliki broj skupocjenih misnica i ostaloga crkvenog tekstila, o kojoj se navodi sljedeće: „Kada zaviriš u sve dragocjenosti što ih sakristija u sebi skriva, ne vjeruješ da je to vlasništvo jedne seoske crkve: sedamdeset svećenika moglo bi se odjenuti u najsvečanije misnice, 12 svilom i zlatom rađenih plašteva, 36 dugačkih i isto toliko kratkih košulja većinom zlatom vezenih, 11 kaleža od čistog srebra [...], 51 oltarnik itd. Sve stvari rađene

28 Janja JUZBAŠIĆ i Manda ZELIĆ, „Prikaz crkvenog tekstila Cvelferije” i „Prikaz crkvenih zastava Cvelferije”, *Crkveno ruho Cvelferije*, Županja, 1994., 7–17.

29 *Oltarnik* ili *antependij* platno je kojim se prekriva oltar na bogoslužju.

30 Ibidem.

31 *Dalmatika* je misno ruho za đakona. To je vanjsko odijelo poludugih rukava koje đakon nosi na bijelu dugu tuniku dugih rukava koja dopire do gležnja.

32 Veliki plašt – *pluvijal* najsvečaniji je dio tekstilnog liturgijskoga ruha za svećenika. Njega svećenik nosi u svečanoj biskupskoj misi, procesijama, a slične plašteve imaju i poslužnici (nižega ranga). Ovaj plašt oblikuje se polukružno i vrlo je lijepo urešen uokolo ruba i na ovratniku (kukuljici).

33 Uski plašt – *velum* koji svećenik, a tako i poddkon nose u nekim euharistijskim ophodima. Duguljasto je krojen u dužini od 250 cm i širini oko 80 cm, a urešen je vezivom te se po boji slaže s ostalim misnim ruhom. Alba se opasuje pojansom zvanim *cingulum*. To je u obične dane kroz godinu pleteno laneno ili pamučno uže, dok se u svečanim prigodama nose ispleteni od niti svile, srme ili zlata.

su točno u narodnom umjetničkom stilu po nacrtu nekadašnjega župnika, hrvatskog pisca Josipa Lovretića...” (Batarilović 2002: 110).³⁴

S obzirom na to da su misnice bile vrlo skupe, etnologinja i povjesničarka Katarina Bušić navodi da su se upravo zbog toga rjeđe javljale kao dar i mogle su ih darivati samo bogate obitelji. Primjerice, u *Spomenici*³⁵ Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji zabilježeno je da je bogata obitelj županjskog trgovca Brunschmidovi Župi darovala jednu misnicu. Također navodi da bi se pri nabavi misnica za Župu Županja obično udruživale obitelji te su snosile troškove izrade i ukrašavanja za što su govorele: „crkvi *na dar*, a sebi, ufajući se – *za dušu*”, a motive i boje birao je svećenik.

Materijal za izradu, najčešće svila ili brokat, nabavljao se u Italiji, a misnice su se izrađivale kod časnih sestra u Đakovu (Bušić 2017: 153).³⁶

Radionica liturgijskog ruha – parament u okviru samostana Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu

Došavši u Đakovo 1868. godine, sestre sv. Križa prionule su izvršiti zadatke koji su bili postavljeni pred njih i zbog kojih su došle u današnju Đakovačko-osječku nadbiskupiju. Prema skromnoj dokumentaciji možemo zaključiti da su sestre vrlo dobro poznavale različite ručne radove jer je od početka u sklopu školskog programa koji su predavale isključivo sestre bio zaseban predmet „ručni rad”, ili „ručni posao”, kako je na nekim mjestima zabilježeno. U ukrašavanju liturgijskog tekstila, bez obzira na boju podloge, najraširenija je primjena tehnike zlatoveza preko papira. No, kod mnogih misnica vezenih tom tehnikom zlatoveza, na

Milosrdne sestre sv. Križa u šivaonici paramenta, Đakovo, 1987.

34 Željko BATARILOVIĆ, *Župa Gradište*, Gradište, 2002., 110.

35 *Zapisniku zadržavajući župnike i upravitelje Županjske Župe (...)*njihova, kao i (...) crkve, i župnog doma događaje, započetak god. 1866.; *Spomenica* Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji.

36 Katarina BUŠIĆ, „Crtrice iz prošlosti župe – zapisi o darivanju tekstila”, *Povijest i blago Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji*, Županja, 2017., 153–159.

području županske Posavine, zamjetno je da su često papirnate/kartonske podloge deblje, što je, prema kazivanju Milosrdnih sestra sv. Križa iz đakovačke radionice, jedna od odlika zlatoveza koji se radio u specijaliziranim radionicama. Stoga se vrlo dobro mogu razlikovati misnice urešene zlatovezom koje su izrađene u kućnoj radinosti ili koje su ukrašavale neke žene na selu i one iz radionice u Đakovu (Juzbašić 2018: 252)³⁷. Stoga valja pretpostaviti da su ubrzo po dolasku u Đakovo osnovale i radionicu misnog ruha i ostaloga crkvenoga tekstila – *parament*³⁸. Danas se u njihovoj zbirci čuva vrlo mali dio misnoga ruha, ali za koje se s velikim pouzdanjem može ustvrditi da je većina izrađena u njihovoj radionici te da su se u njemu služile svete mise u okviru samostana (Radičević 2018)³⁹, a tako je i s ostalim inventarom (zastorima, plaštevima, plašticima, oltranicima i dr.).

Detalj novije izrađenih misnica u radionici crkvenog ruha – paramentu u Đakovu. s. Jelena Damjanović (desno) i kandidatice Fjoria Nikaj, 1998. godine. Foto: s. Estera 1998.

No, ako bi se provelo istraživanje liturgijskog ruha koje je izašlo iz radionice paramenta u Đakovu, to bi vjerojatno bio pozamašan broj, a isto tako prema novijim istraživanjima autorica⁴⁰ vjerujemo da će uskoro uslijediti i detaljnije predstavljanje bogate riznice liturgijskog ruha Đakovačko-osječke nadbiskupije, na čemu se intenzivno radi, a kako su to već učinile nadbiskupije u ostalim dijelovima Hrvatske.

Prema pisanim podacima iz *Kronike Hrvatske provincije Družbe sestara svetoga Križa 1868. –1949.*, i zanimanje učenica za izradu vezova bilo je stalno prisutno te je iz godine u godinu sve više raslo, pa se ukazala potreba

37 Janja JUZBAŠIĆ, *Slavonski zlatovez*, Županja, 2018., 252.

38 U izvorima u literaturi navodi se: „Liturgijsko ruho naziva se još i *paramenti* (od lat. *parare* – pripremiti), jer služi za pripremu susreta s Bogom u liturgiji”, MARCHETTI, Mino. 1994. „Le vesti liturgiche”, *Drappi, velluti, taffetà et altre cose, Antichi tessuti a Siena e nel suo territorio*, Nuova Immagine Editrice, Siena, 260–265.

39 s. M. Estera RADIČEVIĆ, 2018. *Sto pedeset godina zajedno*. Đakovo, 2018.

40 Autorice zahvaljuju Ordinarijatu Đakovačko-osječke nadbiskupije i kolegici Ireni Ivkić na svesrdnoj pomoći, kao i na ustupljenim podacima vezanima za uvid u procese istraživanja, sakupljanja i restauriranja dragocjenosti navedene nadbiskupije.

i za uvođenjem posebnog tečaja ručnoga rada. To se uz potporu biskupa J. J. Strossmayera kao i Uprave samostanskih škola i ostvarilo 1885. godine, iako je ova dozvola od nadležne uprave i ministarstva tražena i mnogo ranije. Na nekim mjestima bilježi se da uz Nižu i Višu djevojačku školu postoji i „Škola za ženski ručni rad”, a na nekim mjestima navodi se i „tečaj ručnoga rada”. No s pravom se može govoriti o školi, jer njezin program sadrži sljedeće predmete: Vjeronauk koji predaje Antun Leskovic, duhovnik Biskupskoga sjemeništa u Đakovu, 2 sata tjedno; Pedagogiju predaje prof. Matija Pavić, 2 sata tjedno; Risanje i ručni posao s. M. Radegunda Polz, 17 sati tjedno; Kućanstvo i računstvo, s. Stefanija Mateffy, 2 sata tjedno.⁴¹ Učenice koje su završile ovaj tečaj bile su osposobljene da predmet „ručni rad” predaju na nižoj pučkoj školi.

Čilim iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, otkala ga sestra M. Radegunda Polz uz pomoć učenica 1892. godine. Iste godine na izložbi u Osijeku sestre su za čilim dobile zlatnu medalju. Zbirka narodnih vezova – za čilime. Sestre sv. Križa, Đakovo.

Foto: Zvonimir Tanocki 2023.

Nadalje iz ovih podataka možemo pretpostaviti da su neke od sestara koje su imale više smisla za ručni rad nakon završetka škole i položenih zavjeta bile spremne nastaviti rad u paramentu ili čak i u župama nastaviti svoja znanja prenositi mlađim generacijama. Primjerice, s. Estera u nekim objavljenim

41 Usp. Izvještaj djevojačkih učiona u Samostanu Milosrdnica koncem školske godine 1887./8., u Đakovu 31. srpnja 1888., str. 12.; Usporedi također: s. M. Estera RADIČEVIĆ, „Odgodno-prosvjetno djelovanje Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu i Osijeku”, u: *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 9/2007., str. 227–251.; Kronika Hrvatske provincije sestara sv. Križa I. i drugu dokumentaciju Arhiva provincije u Đakovu.

i neobjavljenim radovima zabilježila je kako „...osobite zasluge za razvoj ovoga tečaja i uopće za razvoj ručnoga rada na samostanskim školama ima dugogodišnja ravnateljica s. M. Nikomedija Erb.⁴² Ona, koja je bila rođena Njemica, savršeno se uživjela u mentalitet ovdašnjega stanovništva i osobito se posvetila razvoju ručnoga rada. Iako tečaj nije bio dugoga vijeka, ipak je u tih nekoliko godina postigao vrijedne rezultate i u Đakovu, ali i na međunarodnim natjecanjima u Belgiji, gdje je Samostanska škola dobila priznanja i zlatne medalje.” U navedenim zapisima zabilježeno je, na primjer, da su za svečanu posvetu katedrale 1. listopada 1881. godine sestre izradile svečani oltarnik i darovale ga biskupu Strossmayeru.⁴³ Vjerojatno su sestre izradile i barem dio misnica ili dijelova misnoga ruha za tu posvetu. Ovo je bio dar Samostana, ali oltarnik se nije sačuvao. To je također i potvrda da su sestre od početka imale radionicu za izradu crkvenoga ruha, jer tako važne i svečane stvari nisu se mogle izrađivati u školi. Također je na nekim mjestima zapisano da su izradile misnice koje su darovane biskupu za pojedine velike svečanosti, a sigurno su i drugi svećenici od sestara naručivali ono što im je za župu ili crkvu bilo potrebno za redovno obavljanje bogoslužja i ukrašavanje crkava. Također su mnogobrojni darovatelji darovali župama različite druge predmete za ukrašavanje oltara; zastore, jastučice i slično, te su za svećenike izrađivale *albe*⁴⁴, ali su njih najvećim dijelom darovateljice same ukrašavale kombinirajući svjetovne tradicijske i sakralne motive. Stoga već početkom 20. stoljeća prema službenim izvještajima koje je provincijalna uprava godišnje slala generalnoj upravi, što se čini i danas, bilježe da provincija posjeduje crkveno posuđe, misnice, crkveno rublje – svega ima dovoljno.⁴⁵ Čitamo, na primjer, u životopisu s. Vjekoslave Kovač, koja je umrla 8. srpnja 1924. godine, sljedeće: „Radi spretnosti u ručnom radu izvezla je mnogo ručnih radova za crkvu. Unatoč svojih bolova marljivo je i s ljubavlju izrađivala naročito lijepo plaštiće za ciborij, pale i korporale – sve što je bilo povezano s

42 Sestra Nikodemija Erb došla je u Đakovo 1868. godine s još dvije sestre; s. Angelina Fritz i s. Hubert Brem te su udarile temelje odgojno-prosvjetnom radu Milosrdnih sestara sv. Križa ne samo u Đakovu nego i šire.

43 Arhiv provincijalne kuće Đakovo, Kronika Hrvatske provincije Družbe sestara svetoga Križa 1868. – 1949., 9.

44 *Alba* (lat. *alba* = bijela), dio svećeničkog ruha, bijela duga tunika dugih rukava koja dopire do gležnja. Od srednjega vijeka do danas zabilježeno je kako se u donjem dijelu vrlo lijepo urešavaju.

45 Arhiv provincijalne kuće Đakovo, Proširena kronika, 62.

tabernakulom.”⁴⁶ U nekrologu s. Danile Barac zapisano je da je „još kao teška bolesnica dolazila u radionicu paramenta, upućivala i pokazivala sestrama rad na strojevima”, a za s. Valeriju Gabriel, koja je bila učiteljica ručnoga rada, te nakon ukidanja škola sve godine radila u paramentu, sestre su zabilježile sljedeće: „Kad smo izgubili škole, došla je u Đakovo i gotovo do svoje smrti radila u našem paramentu. Činilo se da je to pravo mjesto za s. Valeriju. Što je izrađivala, bilo je određeno za svetu službu, zato je svaki komad izrađivala s velikim poštanjem” (tekst zabilježila s. Estera).

U novije vrijeme navode se i još neke sestre koje su radile u paramentu. Jedna od njih bila je i s. Terezija Kleinhaus, učiteljica ručnoga rada, koja je niz godina predavala ovaj predmet na Višoj djevojačkoj školi u Đakovu. Počela je raditi u školi školske godine 1914./1915. i radila sve do ukidanja škola 1945. Ona je cijeli svoj redovnički život provela u provincijalnoj kući kao učiteljica, radeći paralelno i kao voditeljica paramenta. Bila je fina, tiha i vrijedna sestra.

S. Terezija Kleinhaus u samostanu Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu s grupom učenica 1935.

46 *Theodosia*, br. 1/1925. 54–55. Iz ovoga životopisa saznajemo da je postojala posebna radionica za izradu crkvenoga ruha. Naime, sestra je Vjekoslava, nakon što joj je pozlilo, svoj posljednji ručni rad završila na bolesničkom krevetu. Kada su je o tome pitali, kazala je: „O, ja sam osjećala da neću više dugo moći hodati, da jednoga dana neću više moći ići u radionicu i zato sam sve uredila i završila radove.”

Sestra Milana Jemrić kasnije se sjećala i pričala mlađim sestrama kako je s. Terezija najprije u školi održavala satove svojih predmeta, a potom žurila na posao u parament. „Upravo je iz škole trčala u radionicu” – navela je s. Milana. Radionicu je vodila sve do 1959. godine.⁴⁷ Vrlo je lijepo radila i s. Consolatrix Tušek koja je znala lijepo crtati, pa je, radeći na filijalama kao orguljašica, u slobodno vrijeme oslikavala oltarnike za mnoge crkve. Vjerojatno je riječ o tehnici za koju je, osim poznavanja postupka *molovanja*, trebalo imati i talent za crtanje, jer se uz preslike gotovih mustri često nalaze i slike oslikane samostalno (npr. likovi svetaca i simbola) bez šablone ili samo prema predlošku na papiru kao što ćemo vidjeti na primjerima iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu.

Veliki doprinos izradi misnica dala je s. Cvijeta Brumerček, koja nije nijednu nit konca potrošila uzalud. Toliko se izvježbala u izradi da je točno znala koliko metara konca treba za jedan *stolon* ili za nešto drugo što je izrađivala. Kako svaka filijala ima vlastitu kapelicu, sestre su se same trudile izraditi ili pripremiti materijale za misnice, a sestre u Đakovu sašile su i dovršile. S. Cvijeta bila je i vrsna katehistica i sviračica.

Kako bi kvalitetno obavljale svoj posao, sestre su pratile i stručnu literaturu iz ovoga područja. Sačuvane su zbirke nekih stručnih časopisa kao što je *Kirchenschmuck für weibliche Handarbeit, herausgegeben unter der Leitung des christlichen Kunstvereins der Diöcese Rottenburg* od broja 1/1857. pa na dalje. Od nekih su godišta sačuvani samo likovni prilozi, ali to je dokaz da su sestre veliku pozornost polagale ovome radu. Sačuvana je i druga literatura, no nažalost, mnogo se toga izgubilo, osobito ono što su

47 Sestru Tereziju u vođenju radionice naslijedila je s. Rosilda Božić, a nakon njezina odlaska u novoosnovani vikarijat u Sloveniji 1971. godine vodstvo je preuzela s. Zvonimira Posavčević, sve do 1996. godine kada dolazi voditeljica s. M. Jelena Damjanović. Mnoge su sestre dale svoj doprinos u izradi crkvenoga ruha. Spomenimo samo neke: s. Milana Jemrić, s. Mihovilka Čičić, s. Cvijeta Brumerček, s. Helma Lenić, s. Jasminka Gradištanac, s. Tugomira Sršić, s. Veronika Gjerki, s. Venancijana Mihaljević, s. Valentina Andrašević, i mnoge druge koje su radile za potrebe paramenta, bilo u svoje slobodno vrijeme bilo u radionici. Ranije su ovom radu darovale svoje talente već spomenute s. Terezija, s. Valerija, s. Danila, s. Vanka Arko, s. Hilarija Matelić, s. Pacis Ambrišak, s. Veridijana Anušić te mnoge i mnoge prije i poslije njih. Sačuvana je i druga literatura, no nažalost mnogo se toga i izgubilo, osobito ono što su sestre same pripremale za izradu paramenata. Sačuvani su neki nacrti za izradu misnica, plaštava i štola koje je svojedobno izradila s. Marijeta Ocvirk. Svoj doprinos molovanju oltarnika, zastava i drugih predmeta dale su spomenute s. Consolatrix, s. Rosilda, s. Mira Ivanić, koja nije radila u paramentu, ali je imala izuzetan talent za slikanje i uvijek je sestrama rado pomagala, s. Marijeta Ocvirk i druge sestre kojima nažalost ne znamo imena, jer nikada nisu potpisivale svoje radove.

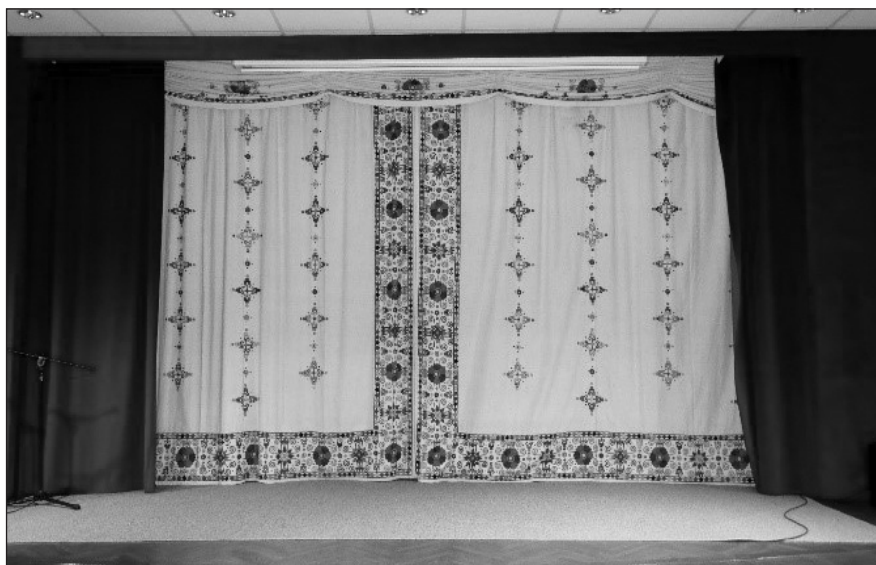
sestre same pripremale za izradu paramenata. Također su se predmeti zbog stalne uporabe istrošili i s vremenom su morali biti uništeni. Tako je mnogo toga nestalo.

Nešto što se ne smije zaboraviti, a o čemu uče i studenti na Odsjeku za etnologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, jest veliki zastor za pozornicu dvorane (danas dvorana Florentini) izrađen godine 1927. za imendan časne majke Engelberte Sporčić. U njegovoj izradi svi su bili angažirani – od sestara do kandidatica i djevojčica u internatu i školi. Sestre su svoju omiljenu časnu majku željele iznenaditi zastorom za pozornicu u dvorani koja je te godine bila sagrađena. Prionule su poslu koji nije bio ni lak ni malen. Angažirala se cijela zajednica. Zastor je rađen *pečkim* vezom. S. Terezija Klainhaus bila je pokretač i duša cijeloga posla. Djeca, odnosno učenice sudjelovale su tako da su udijevale konce u igle, rezale višak konaca, skupljale krpice i ostatke konca. Sestre su dobile dopuštenje od biskupa Akšamovića da smiju raditi i nedjeljom samo da dovrše posao do imendana u listopadu. Iznenađenje je bilo potpuno jer to nitko nije očekivao.⁴⁸ Iako nije tema ovoga rada, smatrala sam potrebnim dodati ovo djelo jer zavrjeđuje pažnju, ne samo zbog vrijednosti nego i zbog pijeteta prema onima koje su ga smislile i radile.

Detalj svečane dvorane internata Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu iz prve polovice 20. stoljeća. Presnimak: Zvonimir Tanocki 2022.

48 Dugi niz godina, od 1945. pa sve do 1995. godine nitko nije znao gdje se zastor nalazi. Tek kada se počeo obnavljati krov provincijalne kuće zastor je „izronio” ispod greda na tavanu. Sreći nije bilo kraja. Sestre su ga tako spremile da ga ničije oči nisu vidjele dok nije došlo vrijeme. Zastor je obnovljen i danas stoji na starome mjestu. Za samostan on ima značenje svećanih zastora u kazalištima.

*Zastor u dvorani Florentini Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu (danas).
Foto: s. Estera M. Radičević, 2018.*

Osim crkvenoga ruha potrebnoga za liturgijske obrede, sestre su izrađivale i druge različite predmete – na primjer zastavu za „nižu žensku školu čija je posveta bila 21. lipnja 1889.”⁴⁹, kao i zastave Marijine kongregacije, raznih crkvenih udruga i pokreta. Albe, misnice, rokete, štole, mitre, dalmatike, plaštevci, velumi, oltarnici, kaležnjaci i drugo potrebno ruho za dostojanstveno odvijanje liturgijskih obreda – nije pretjerano ako se kaže da im nema broja i sasvim je razumljivo da neki popis nije ni moguće načiniti kao što je na početku već navedeno. Nijedna svečanost Crkve u Hrvata – kao Euharistijski kongresi, Marijanski kongres, razne godišnjice i jubileji, posjeti Svetog Oca i slično, kao i redovničke svečanosti, barem koliko je poznato u okviru naše nadbiskupije, ništa nije prošlo bez aktivnog sudjelovanja sestara iz paramenta u Đakovu. No, oltarnici i drugo crkveno ruho resi mnoge crkve ne samo u Hrvatskoj nego i mnogo šire. Koliko je misnica otišlo u misije na različite krajeve svijeta, ne samo preko misionarki iz Družbe sestara sv. Križa nego i kao dar drugim misijskim družbama i pojedinim misionarima i misionarkama. Većina je toga dar Provincije sestara sv. Križa tim župama.

49 Arhiv provincijalne kuće Đakovo, Tagebuch, 23.

Đakovački mladomisnici svake godine mladomisničke misnice naručuju većinom kod sestara u Đakovu. Kako su u đakovačkoj bogosloviji oduvijek studirali i bogoslovi iz drugih biskupija, sasvim je razumljivo da su i oni ovdje uzimali parament – to su mladomisnici iz Požeške, Krčke, Zagrebačke i Subotičke biskupije, kako dijecezanski tako i redovnički. U ranije doba i druge su vjerske zajednice u đakovačkom paramentu naručivale stvari potrebne za svoje liturgijske obrede. Što se tiče tehnika izrade paramenata, sestre su radile u svim tehnikama – od ručnog vezenja zlatom, srebrom, svilom i drugim koncem, preko oslikavanja na svili ili drugom platnu, do strojnog veza – tamburiranja toleda, bijelog veza, križića, povlaka i slično. Postoje albumi s različitim uzorcima koje su sestre ili sudionice tečaja izrađivale.

Sestre sv. Križa u Đakovu u paramentu oko 1980. godine.

Nakon Domovinskoga rata izrađeno je dosta paramenata za različita svetišta i župe, a posebno je puno crkvenoga ruha izrađeno za župe u Bosni. Dulje su vrijeme u paramentu radile i civilne osobe. Puno poslova obavljale su većinom kod svoje kuće, ili povremeno dolazile u Đakovo. Pod vodstvom s. Jelene Damjanović ovdje su bile osposobljene za posao.

Danas su se potrebe promijenile, a zbog nedostatka radno sposobnih sestara radionica je zatvorena 2019. godine. Od samog osnivanja paramenta davne 1868. godine sestre su se bavile izradom i ukrašavanjem misnog ruha i drugoga crkvenog tekstila te udarile temelje odgojno-prosvjetnom radu Milosrdnih sestara sv. Križa ne samo u Đakovu nego i šire. Novija istraživanja o radu paramenta izvršila je s. M. Estera, koja je jedna od autorica ovoga rada

te izložbe i kataloga o 150 godina Milosrdnih sestara sv. Križa ne samo u Đakovu već i šire.⁵⁰

Sestra Ancila izvrsno radi tehniku necanja tako da je za prozore na sobi gdje se nalazi muzej Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu necala nove zastore 2021. i 2022. godine.

Foto: s. Estera Radičević, 2022.

Istraživanjima o tradicijskoj tehnici ukrašavanja ženske nošnje i drugih uporabnih tekstilnih predmeta *molovanjem* i *farbanjem*, koje su u nekoliko posljednjih godina na području Slavonije provodile kustosice Jasmina Jurković Petras i Janja Juzbašić, zabilježeno je ponešto zanimljivih podataka o manje poznatoj tehnici ukrašavanja – *molovanju* misnoga ruha i crkvenoga tekstila u nekim župama Đakovačko-osječke nadbiskupije. Ponajprije treba reći da su istraživanja provedena u samostanu Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Stoga u nastavku teksta evo nekoliko zanimljivih podataka o tradicijskoj tehnici *molovanja*, *maljnja* ili *muljanja* na području Slavonije.

50 s. M. Estera RADIČEVIĆ, *Milosrdne sestre sv. Križa hrvatske provincije*, Đakovo, 2018.

O tehnici *molovanja*, *muljanja*, *maljanja* na tradicijskom tekstilu ili crtanje i oslikavanje bojama na crkvenom tekstilu⁵¹

*Molovanje*⁵² je ručna tehnika urešavanja svile (rjeđe platna i vrlo rijetko vune, iako ima primjera) raznobojnim tekstilnim bojama, koja je na području Slavonije pri ukrašavanju tradicijske nošnje prisutna negdje od početka 20. stoljeća. Prema dosadašnjim istraživanjima zastupljena je na ženskoj tradicijskoj nošnji, a osobito na preslojenim dijelovima ženske odjeće, ovratnicima šokačkih bluza, a manje je zastupljena na uporabnim predmetima; stolnjacima, ručnicima (ali ima primjera). Preliminarnim istraživanjima vršenima 2018. godine zabilježeno je da je tehniku *molovanja* svile (tek unazad nekoliko godina) naučila jedna gospođa iz Strizivojne (Anica Damjanović). Nadalje, pri istraživanjima fotografski su snimljeni tradicijski odjevni predmeti i radovi „majstorice” iz Strizivojne koje je ona načinila pri rekonstrukciji tradicijskih dijelova odjeće (najčešće prema starinskim uzorcima), a „molovala” je i neke suvremene dijelove ženske odjeće. U Strizivojni su u obiteljskim zbirkama sačuvane i originalne svilene *molovane* marame četvrtastog oblika koje su se vezale „pod bradu”. Pri provođenju etnografskih istraživanja u Strizivojni zabilježili smo kako se prije početka *molovanja* treba pripremiti, odnosno izrezati mustre iz papira ili plastične tvrde folije. Potom se izrezani uzorak prsloni na platno, a zatim se kistom i bojom prelazi preko izrezanih dijelova. Ako je riječ o većim motivima – više izrezanima, onda se u boju umoči spužvica kojom se boja preko izrezanih uzoraka nanosi na platno. Kada se svi izrezani motivi oboje, uzorak se podigne, te se listići i drugi sitni detalji doraduju ručno, tanjim kistom i bojom.

51 Pojam *crtanja*, *oslikavanja*, *bojenja* na platnu koristio se najčešće u okviru samostanske radionice crkvenog tekstila Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu.

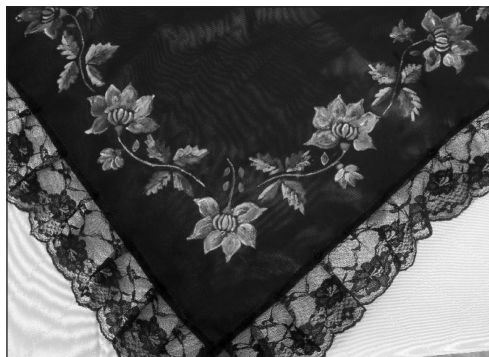
52 *Molovanje* je tehnika bojenja svile pomoću izrezanih motiva (od kože, od papira i katkada platna, i novije motiva od izrezane tanje plastike). Također, naziv *molovanje* u tradicijskoj kulturi označava bojenje zidova: nanošenje ukrasa na temeljno najčešće jednobojan zid pomoću manje naprave, valjka, na čijoj su gumi u širini od 10 do 15 cm načinjeni izbočeni ukrasi, a uz koji dolazi i donji dio valjka – kantica u kojoj se nalazi boja. Okretanjem valjak se namače u boju te prislanjajući na zid ostavlja okomite ukrase (cvjetne i geometrijske), najčešće jačega tona u odnosu na temeljnu boju zida, URL: <https://skc.hr/molovanje-zanat-ili-umjetnost/> (Pristupljeno 17. 5. 2023.).

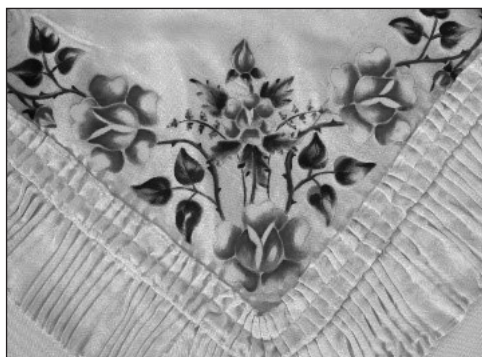
*Detalj podizanja izrezanih uzoraka nakon molovanja na svili, Strizivojna.
Foto: Janja Juzbašić, 2017.*

*Ženska šokačka bluza urešena na bijeloj svili tehnikom molovanja, crvenom, zelenom i
zlatnom bojom, na ovratniku – kragni s motivima crvenih ruža, pupoljcima te viticama i
točkicama, Nuštar, početak 20. stoljeća. Foto: Zvonimir Tanocki, 2022.*

*Novomolovana marama za vrat.
Strizivojna, iz obiteljske zbirke Anice
Damjanović.
Foto: Zvonimir Tanocki, 2022.*

*Detalj marame za vrat čoška molovanog
na bijeloj svili s garnirom, motivi crveno-
bijelih ruža s pupoljcima i lišćem ruže,
Zadubravlje, iz zbirke vlč. Mate Kneževića.*

Danas se za ručno *molovanje* koriste različite tekstilne boje tipa Decorlack – Marabu, kojima je odlika da pranjem neće potpuno nestati i koje se mogu kupiti u gotovo svim trgovinama gdje se prodaju boje i lakovi ili u nekim trgovinama s pozamanterijom. Prema starinskim uzorcima predmeta urešenima ovom tehnikom na crkvenom ruhu, u prošlosti su se koristile slične boje za platno (koje se pranjem ne brišu u potpunosti), koje su vjerojatno kupovane u trgovinama, iako nije isključeno da su se u prošlosti i u okviru samostana izrađivale boje od prirodnih sastojaka i miješale s uljima i drugim primjesama koje danas nazivamo *uljane boje* za platno, lanolinske boje za platno i sl., a koje osiguravaju postojanost boja.

U slatinskom kraju etnologinja Dragica Šuvak zabilježila je da su na crkvenom tekstilu primjenjivali tehniku *crtanja na svili*, koja se radila *crtanjem kistom i prskanjem sprejom* po šablona (Šuvak 2012: 23).⁵³

Nakon održane spomenute izložbe u Županji etnologinja Juzbašić prikupila je nekoliko novih podataka o tradicijskim ženskim *rubinama* urešenima *molovanjem* u Komletincima i Privlaci. Zanimljivo je kako se na ovim *rubinama* nalaze dva *molovana* ukrasa. Jedan se nalazi na središnjem dijelu zadnjega dijela rubine, što nije uobičajeno za ukrašavanje rubina u ovom dijelu Slavonije jer je uobičajeno da se ukrasi slažu na dva osnovna načina; okomito

53 Dragica ŠUVAK, „Liturgijsko ruho u crkvama Slatinskog dekanata”, Slatina, 2012., 23.

u nekoliko linija ili se nalaze iznad čipke rubine i teku u vodoravnoj liniji uokolo rubine. Stoga pretpostavljamo da je ovaj način ukrašavanja rubina vrlo zanimljiv i inovativan za ono vrijeme, uostalom kao i sam način urešavanja *molovanjem* dijelova tradicijskog ruha koji se pojavio kao moda koncem 60-ih godina 20. stoljeća. Jedan lijepi primjer rubine urešene u središnjem dijelu i na čipki pronađen je u zbirci Mate Kneževića, a druga rubina je iz Privlake, koju je fotografirao Željko Babić iz Županje.

U Županji je zabilježeno da su se i u građanskim kućama nalazili neki ukrasni predmeti urešeni *molovanjem*. Točnije, u obiteljskoj kući Siniše Lackovića nalazi se svilena draperija na gornjem dijelu prozora urešena *molovanjem*. S obzirom na to da je današnji vlasnik kuće porijeklom iz Bosne, u njegovoj zbirci sačuvano je mnoštvo ženskih odjevnih predmeta iz dijelova Bosanske Posavine. Između ostaloga sačuvana je ženska bosanska bluza (preslojenog tipa) bogato urešena *molovanjem* na ovratniku i po cijeloj bluzi.

U istoj obitelji nalazi se i njegov dječji komplet za krštenje urešen *molovanjem* (kapica, benkica i prekrivač).

*Molovana ženska suknja – rubina iz Komletinaca, sredina 20. stoljeća.
Foto: Željko Babić, 2022.*

*Bosanska crna bluza od svile i detalj iste bluze, urešeni molovanjem, iz obiteljske zbirke Siniše Lackovića iz Županje, početak 20. stoljeća.
Foto: Janja Juzbašić, 2022.*

Dječji molovani komplet od bijele svile za krštenje, iz obiteljske zbirke Siniše Lackovića iz Županje, navlaka za jastučnicu, navlaka za dječji jastuk, dječja košuljica, kapica za glavu, prekrivač za jastuk. Predmete oslikavala na svili Emilija Romić, samouka umjetnica iz Županje sredinom 20. stoljeća. Foto: Janja Juzbašić, 2023.

*Draperije urešene molovanjem u obiteljskoj kući Siniše Lackovića u Županji.
Foto: Janja Juzbašić, 2022.*

Prema različitim izvorima možemo također zaključiti da su žene u Slavoniji uvijek pratile različite modne trendove pri ukrašavanju tradicijskog

ruha, što između ostaloga navode etnologinje Juzbašić⁵⁴ i Petras⁵⁵, a navodi i etnolog Zvonimir Toldi u katalogu „Samo staj, pa gledaj! – secesija i *art deco* u tradicijskoj kulturi Brodskog Posavlja”. Točnije, on navodi sljedeće: „U odjeći se sve više prihvaćaju građanski elementi koji se prilagođavaju ‚seoskoj modi’. Umjesto rubina i oplećaka od tkanja – domaćeg otkanog platna, nose se suknje i bluze građanskog kroja, varošskog, još i više, šivane od industrijskih tkanina, svile, pliša, samta... Kao što je odjeća građanki pretrpana čipkama, naborima – faltama, pliseima, garnirima, guveririma, vrpcama – plantikama, bortnama, sjajnim titrankama – pulicama, perlicama – đerdanćima, dugmetima – pucetima... ista je i odjeća seoskog stanovništva koje ju nastoji oponašati. Prije svega to je plisirana ženska bluza povišenog ovratnika s čipkama, visoko i tijesno priljubljenog uz vrat. Bluzu ukrašavaju nabrane čipke preko ramena kao šulter kragne gospoja, a i famozna S linija...” (Toldi 2009: 16).

Vještīm rukama žene su oblikovale, koristile motive različitih vrsta bilja i cvijeća; ruže, tulipane, ljiljane, krizanteme i slično, primjenjujući ih ne samo u tehnikama veza već i u drugim tradicijskim oblicima ukrašavanja, a tako i kod ukrašavanja tehnikom *molovanja*, prilagođavajući boje, veličinu i oblike vrsti platna i zadanim oblicima ruha. Primjerice, sitne cvjetove lana, potočnice i slično uvijek će izraditi u izvorno plavoj boji cvijeta, ruže u tonovima od ružičaste do žarko crvene boje, ljubičice u plavoj i ljubičastoj boji. Vjerojatno radi bolje prepoznatljivosti vrste cvijeta dodavale su svakom cvijetu pupoljke ili kod ostalih biljnih vrsta plodove, primjeren oblik lista i boju. Tako će primjerice motiv *lista tulipana*, *žita* uvijek biti izdužen, a *listovi ruže*, *krizanteme* i *djeteline* bit će okrugli i slično. Rekli bismo, svakako izvedeni prema svojoj vrsti i obliku. A boje motiva *lišća* najčešće su od svjetlozelene do tamnozeleno te od žutih prema smeđim tonovima, odabranima za motive zrelih plodova ili jesenskog lišća. Također mnogim biljnim motivima u pravilu dodaju sitne izdanke listića, a lozi i grožđu vitice – *frčke* kao i mnoge druge geometrijske oblike kojima dopunjavaju ili odvajaju središnje motive. Stoga nije ni čudo što su uz mnogobrojne vezove prišle i okušale se i u jednoj

54 Janja JUZBAŠIĆ i Jasmina JURKOVIĆ PETRAS, „Molovanje i farbanje – prikaz tradicijskog umijeća bojenja tekstila”, Županja – Virovitica, 2022.

55 Jasmina JURKOVIĆ PETRAS, „Utjecaj građanskih modnih stilova na tradicijsko odijevanje virovitičkog područja”, „Nove mode – utjecaj građanskih modnih stilova na tradicijsko odijevanje”, Virovitica, 2009.

specifičnoj tehnici ukrašavanja platna oslikavanjem – *molovanjem*, u kojoj posebno dolazi do izražaja njihov smisao za likovnost, slaganje boja, odabir motiva i nadasve njihova maštovitost u odabiru cijele kompozicije.

Oslikavanjem i crtanjem bojama urešen crkveni tekstil u Zbirci Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu

Prema istraživanjima s. Estere možemo pretpostaviti da su u paramentu od samih početaka uz ostale tehnike ukrašavanja primjenjivali tehniku *molovanja*, ili kako one nazivaju ovu vrstu ukrašavanja crkvenoga tekstila u okviru radionice Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. To nam potvrđuje i jedan od raritetnih predmeta urešen ovom tehnikom, sačuvan u njihovoj zbirci. Dakle, to je veliki šator koji je pokrivaio natkriveni oltar pri služenju mise na Euharistijskom kongresu održanom u Osijeku iz 1924. godine. Stoga možemo pretpostaviti da je te godine ili godinu ranije i oslikan. Središnji je motiv na šatoru veliki kalež iznad kojega je naslikano Sunce, a u Suncu se nalaze slova IHS, dok se na svakoj strani uz kalež nalaze motivi žita i grožđa te cvijeta plavog različka. Ispod kaleža naslikana je vrpca u kojoj je upisana godina 1924. Svi motivi izvedeni su tehnikom *molovanja*.

Detalj središnjega motiva (kaleža, motiva grožđa i žita, slova IHS i brojki te dr.) na šatoru načinjenom oslikavanjem, crtanjem na platnu 1924. godine.

Iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa Đakovo, 1924. godine.

Foto: s. Marija Karla, 2020.

Detalj jednog dijela motiva slova i sakralnog motiva Srca Isusova i grožđa na šatoru načinjenom oslikavanjem, crtanjem na platnu, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. 1924. godine. Foto: Zvonimir Tanocki, 2022.

Preslika originalne fotografije na kojoj je slika oltara s oslikanim šatorom od bijelog platna s Euharistijskog kongresa u Osijeku 1924. Presnimak iz albuma Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2022.

U zbirci Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu sačuvan je jedan oltarnik – *antependij*⁵⁶ s božićnim motivima malog Isusa u jaslicama, svijeća, borovih grančica, snijega i slično), donesen iz kapelice u Mitrovici.

56 *Oltarnik* ili *antependij* (lat. *antependium*, *ante* – ispred + *pendere* – visjeti), ukras kojim se prekriva (već od ranokršćanskog doba) prednji dio oltara; predoltarnik.

Oltarnik urešen crtanjem ili oslikavanjem na svili s božićnim motivom malog Isusa, anđela, snijega, borovih grančica i svijeća. Iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki 2022.

Detalj oltarnika urešenog crtanjem ili oslikavanjem na svili s božićnim motivima jaslica. Iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki 2022.

Detalj oltarnika urešenog crtanjem ili oslikavanjem na svili s božićnim motivom svijeća, borovih grančica, snijega i cvijeća te bobica. Iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki 2022.

U zbirci Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu čuva se više od dvadeset sakralnih tekstilnih predmeta urešenih *molovanjem, crtanjem – oslikavanjem na platnu, svili* koji su u novijem razdoblju bili rijetko ili još uopće nisu bili u upotrebi. Dio predmeta javnosti je predstavljen tek nedavno, poput dijela velikog *šatora* na izložbi u Pastoralnom centru Župe u Županji i još neki putem fotografija, na izložbi te u katalogu ili na posterima. Na izložbi u Muzeju

Đakovštine, u prigodi 57. Đakovačkih vezova, 2023. godine predstavljani su još neki tekstilni sakralni predmeti urešeni navedenom tehnikom, a koji su po prvi put (gotovo nakon dvadeset i više godina) izloženi izvan samostanske crkve, a čije su prostore nekada često krasili. To su tri vrlo raskošna, bijela oltarnika koji se posebno ističu izvedbom i preciznošću izvedbe te jedan crveni oltarnik s motivom pletera.

Prvi je bijeli oltarnik urešen *slikanjem – crtanjem na svili*, sa središnjim likom Djeteta Isusa koji stoji „na oblaku” pokraj kojega su dva raskošna buketa crvenih i ružičastih ruža, pupova i lišća. Na originalnom predmetu na donjem dijelu zašiveni su uska vrpca u zlatnoj boji te rese zlatne boje. Potom su tu drugi i treći bijeli oltarnik urešeni *slikanjem – crtanjem*. Jedan sa središnjim likom poprsja Srca Marijina, a drugi s likom sv. Josipa s malim Isusom „na oblaku”, a pokraj ovih likova oba oltranika imaju s lijeve i desne strane po dva raskošna buketa crvenih i ružičastih ruža, pupova i lišća. Zatim predstavljamo jedan crveni oltarnik s motivom pletera.

Oltarnik urešen crtanjem ili oslikavanjem na bijeloj svili s cvjetnim motivom (crvenih i ružičastih ruža i pupoljaka te lišća ruže) i poprsja lika Djeteta Isusa „na oblaku” početkom 20. st., iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

Oltarnik urešen crtanjem ili oslikavanjem na bijeloj svili s cvjetnim motivom (crvenih i ružičastih ruža i pupoljaka te lišća ruže) i poprsja lika Djeteta Isusa „na oblaku” početkom 20. st., iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

Oltarnik urešen crtanjem ili oslikavanjem na bijeloj svili s cvjetnim motivom – buketima bljedoružičastih ruža i pupoljaka te lišća ruže) i likom Prečistoga Srca Marijina, početkom 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

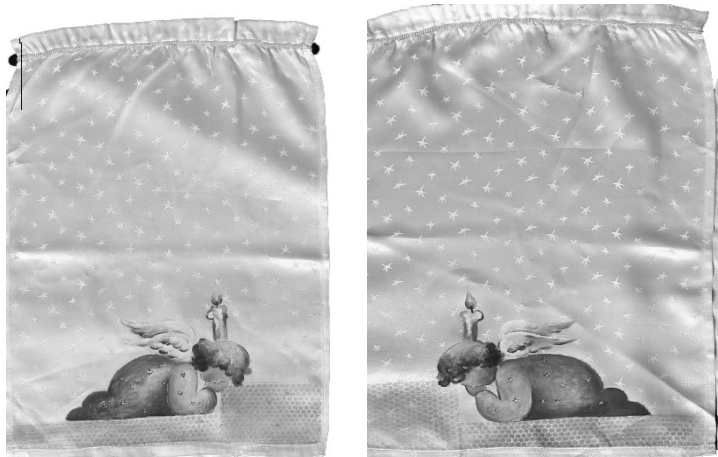
Detalj crvenog oltarnika urešenog slikanjem i crtanjem na svili, s motivom pletera u žutim tonovima, a na donjoj strani sa svilenim crvenim resama, početak 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

U navedenoj zbirci nađeno je nekoliko zastora za svetohranište, ukrašavanih istom tehnikom, i komadi svile s likovima svetaca te ostalim sakralnim motivima ili simbolima, a koji još uvijek nisu dovršeni, odnosno sašiveni. Samo se prema veličini i obliku može pretpostaviti da su bili namijenjeni za zakrivanje svetohraništa, iako nije isključeno da su mogli poslužiti i za nešto drugo (zastavu, prekrivač i slično).

Detalj komada bijele svile urešen slikanjem i crtanjem, s likom Srca Isusova, u pozadini obrisi grada Jeruzalema, a na donjem dijelu polukružno oblikovane dvije grane crvenih ljiljana koje završavaju lišćem i bijelim sitnim cvijećem. Slika je uokvirena debljim potezom boje u svjetlosmeđem tonu, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu.

Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

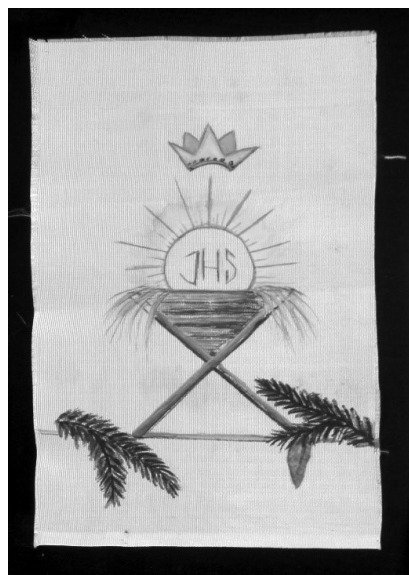

Zastor iz dva dijela za svetojhranište, urešen slikanjem i crtanjem na svili s motivima anđela i svijeće, sredina 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu.

Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

Zastor za svetohranište urešen slikanjem i crtanjem na svili s motivima svijećnjaka i svijeće te slovima IHS i borovim grančicama, sredina 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

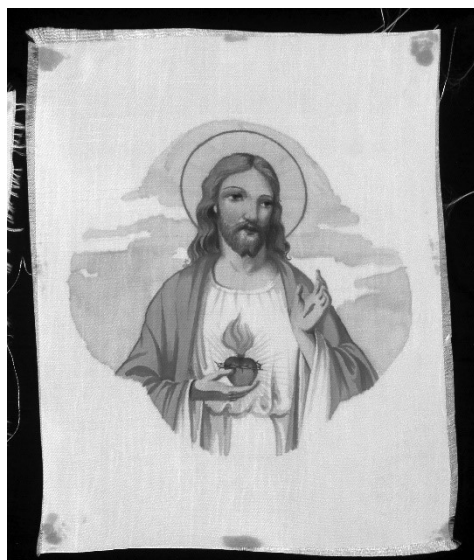

Komad svile urešen slikanjem i crtanjem s božićnim sakralnim motivom jaslca, slovima IHS te krunom i grančicama bora, sredina 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

Komadi bijele svile urešeni slikanjem i crtanjem s motivom Djeteta Isusa, sredina 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki 2023.

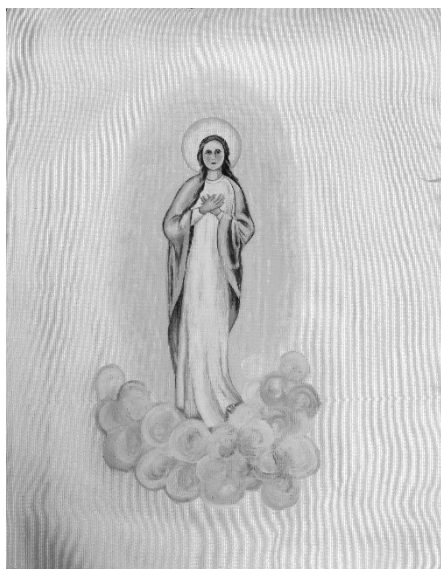

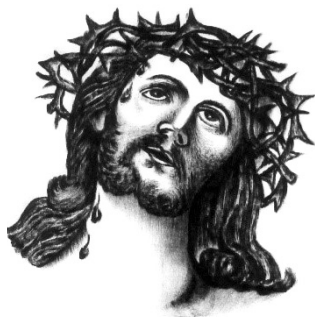
Komadi svile urešeni slikanjem i crtanjem s motivom Srca Marijina i Srca Isusova, sredina 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.

Komadi svile urešeni oslikavanjem i crtanjem s likom sv. Ivana Kapistrana i likom Bezgrešne Djevice Marije, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki 2023.

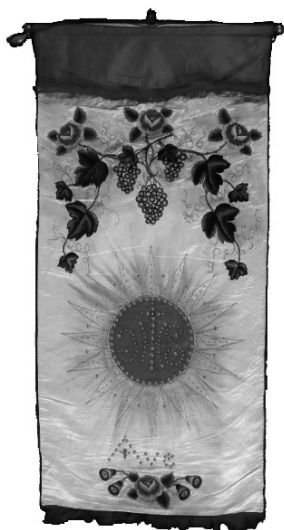

*Komadi bijele svile urešeni oslikavanjem i crtanjem s likom
Uzašašća Marijina na nebo, sredina 20. stoljeća,
iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu.
Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.*

*Komadi bijele svile urešeni oslikavanjem i crtanjem s likovima Djevice Marije, Okrunjenog
Isusa i Žalosne majke Marije, početak 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u
Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki, 2023.*

Sestre su često oslikavale i druge sakralne motive poput probodena srca Marijna i Isusova, goluba, janjeta kao simbola Krista i drugih koji su primjerice izvedeni na zastavama ili zastorima za svetohranište.

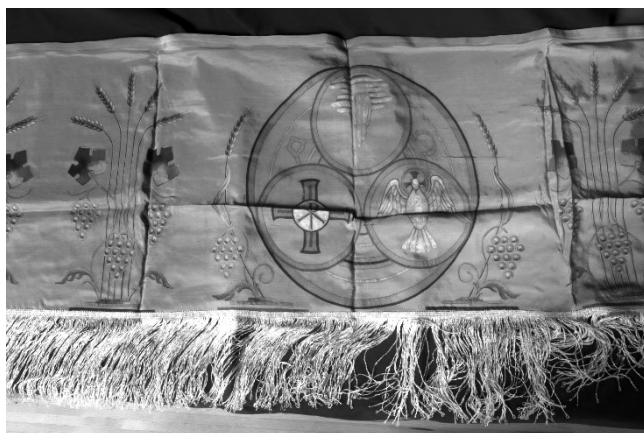
Slika crkvene zastave urešene oslikavanjem i crtanjem na svili s motivom IHS, ruža, grožđa te Sunca, na porubima su crvene rese, početkom 20. stoljeća, iz zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Foto: Zvonimir Tanocki 2022.

Oslikavanjem, crtanjem bojama ili molovanjem urešen crkveni tekstil u nekim župama Đakovačko-osječke nadbiskupije

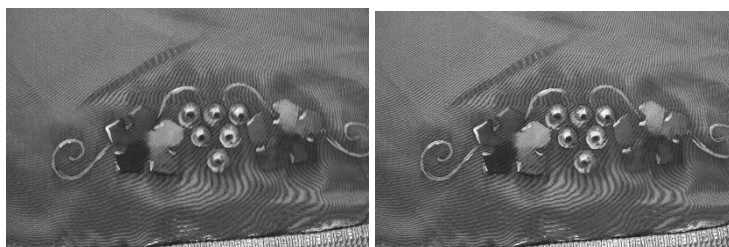
Osim crkvenog tekstila ukrašenoga različitim tehnikama veza, u župama na području Đakovačko-osječke nadbiskupije susrećemo se i s onima ukrašenim *molovanjem* na svili, u boji, s različitim motivima i simbolima. Tako je u Župi mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji sačuvano 12 oltarnika ukrašenih *molovanjem*, koji već duže vrijeme nisu u upotrebi. Dakle, postoji jedan zeleni komplet oltarnika⁵⁷ (jedan namijenjen glavnom oltaru te za četiri bočna oltara). Drugi komplet je crveni, a ostali su svi bijeli oltranici s različitim motivima. Na zelenom oltarniku nalaze se *molovani* ukrasi vinove

57 U Župi mučeništva sv. Ivana Krstitelja u jednom kompletu obično se nalazi jedan *veliki oltranik* za glavni oltar te četiri *manja* (nerijetko i uža) *oltranika*, *zastor* za svetohranište, prekrivač za tabernakul i prekrivač držača za knjigu, a od drugih dijelova u istoj boji nalazimo prekrivač za kalež i ostale dijelove tekstilnih predmeta za misno slavlje. Od nekih starijih kompleta nisu sačuvani svi navedeni dijelovi kompleta ili su istrošeni od uporabe.

loze i grožđa te žitnog klasa, dok je središnji motiv načinjen od tri kruga, što označava trojstvo Oca, Sina i Duha Svetoga, s pripadajućim znakovljem sklopljene ruke, križ i golub. Crveni oltarnik urešen je *molovanjem* s motivima bijelih ljiljana i kaležima, a jedan od bijelih urešen je lozicom sastavljenom od ruža u ružičastoj boji i bijelih ljiljana, dok je središnji motiv slovo *alfa*, a drugi bijeli oltarnik urešen je motivom grožđa i lista te slovima IHS. Također, sačuvan je i bijeli oltarnik s božićnim motivima svijeća, zvjezdica, grančica bora i s likom maloga Isusa te nekoliko zastora za svetohranište i drugi dijelovi kompleta za kalež.

Zeleni molovani oltarnik s motivima grožđa, žita te boromejskim prstenom u kojemu su simboli Oca, Sina i Duha Svetoga; golub je simbol Duha Svetog, Križ i PX simboli su Isusa, a prst i ruka simboli su Oca Svetoga, sredina 20. stoljeća, iz zbirke Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji. Foto: Zvonimir Tanocki, 2022

Zastori za tabernakul (2 komada) molovani na zelenoj svili sa žutim resama, sredina 20. stoljeća, iz Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji.

Crveni oltarnik urešen je *molovanjem* s motivima bijelih *ljiljana* i *kaležima*, a jedan od bijelih urešen je lozicom sastavljenom od ruža u ružičastoj boji i bijelih ljiljana, dok je središnji motiv slovo *alfa*, a drugi bijeli oltarnik urešen je motivom grožđa i lista te slovima IHS. Osobito su lijepo urešeni oltarnici na kojima su *molovanjem* izvedeni likovi Djevice Marije odjevene u plavo ruho, potom bijeli oltarnik na kojemu su u zlatnoj boji *molovana* slova „Sveti Anto hvala ti”.

Crveni molovani oltarnik Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji, početak 20. stoljeća. Foto: Zvonimir Tanocki 2016.

Bijeli molovani oltarnik s likom Majke Božje iz Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji, sredina 20. stoljeća. Foto: Zvonimir Tanocki, 2022.

Bijeli svileni molovani oltarnik s motivima ružičastih i crvenih ruža, bijelih ljiljana i pupoljaka ruže te ljiljana i monogramom Djevice Marije, a na donjem rubu bijele svilene rese, sredina 20. stoljeća, iz Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji.
Foto: Zvonimir Tanocki 2016.

Bijeli oltarnik s molovanim motivima ljiljana, žita i natpisom „Sveti Anto hvala ti”, na donjem rubu bijele svilene rese, početak 20. stoljeća, iz Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji.

Bijeli oltarnik urešen molovanjem na svili s motivom grožđa crvene i žute boje te listovima u zelenoj i svjetlosmeđoj boji, klasovima žita izvedenima od srebrne prašine te u središnjem dijelu slovima IHS izvedenima od zlatne prašine, početak 20. stoljeća.

Župa mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji.

U ovoj Župi postoji sačuvan i plašt crne boje koji se nosio na pogrebe. Na crnom se plaštu, na središnjem leđnom dijelu, nalazi motiv Okrunjene glave Isusa, oslikan tehnikom *molovanja*.

Crni plašt ukrašen slikom Okrunjenog Isusa izvedenom tehnikom molovanja, Župa mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji, kraj 20. stoljeća.

Zavjesa iz dva dijela za tabernakul urešena molovanjem s motivom anđela Arkandela te resama od žute svile na donjem porubu, sredina 20. stoljeća, Župa mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji.

U okolici Slavonskog Broda, u selu Kobaš, također je potvrđeno da se u privatnim zbirkama čuva veliki broj molovanih predmeta, a snimljen je i ljubičasti oltarnik urešen molovanjem u Župi sv. Ivana Krstitelja.

Molovani oltranik od ljubičaste svile s motivom ljljana, križa i kaleža, s monogramom Djevice Marije, na donjem rubu svilene žute rese, sredina 20. stoljeća. Župa sv. Ivana Krstitelja, Kobaš. Foto: Janja Juzbašić 2023.

Slučajnim pronalaskom fotografija s otvorenja izložbe o misnom ruhu u staroj crkvi Župe sv. Jakova u Gunji 1990. godine etnologinja je uočila nekoliko sakralnih predmeta urešenih *molovanjem*. Zanimljivo je da je među uobičajenim predmetima urešenim *molovanjem*, kao što je crveni zastor za svetojhranište s likom bijeloga goluba sa sedam jezika koji simbolizira Duha Svetoga, pronađena i jedna misnica urešena *molovanjem* s likom Bezgrešne koja stoji na mjesecu i anđelima te sa zlatovezom izvezenim slovima „*Salve Regina*” (*Zdravo Kraljice*).

Misnica urešena *molovanjem* s likom Bezgrešne i bijelih ljiljana sa zelenim lišćem, koja stoji na mjesecu, a u podnožju anđeo te s izvezenim slovima tehnikom zlatoveza preko papira „*Salve Regina*” (*Zdravo Kraljice*) i krunom iznad Marijine glave, početak 20 stoljeća. Župa sv. Jakova u Gunji. Foto: Fokus Županja, 1990.

Crveni zastor za svetojhranište urešen *molovanjem* s likom bijelog goluba sa sedam jezika koji simbolizira Duha Svetoga te na donjem rubu žute svilene rese, Župa sv. Jakova u Gunji, početak 20. stoljeća. Foto: Fokus Županja, 1990.

Nadalje, u Župi sv. Ilije u Rajevu Selu fotografijom je zabilježen crveni oltarnik urešen *molovanjem* s motivom palmine grane, križa i uljnih svjetiljki. Prema podacima dobivenima iz Ordinarijata Đakovačko-osječke nadbiskupije, u Župi Trnjani sačuvan je ljubičasti plašt kojemu se u središnjem leđnom dijelu nalazi motiv Okrunjene glave Isusa, oslikan tehnikom *molovanja*. U Babinoj Gredi sačuvan je zeleni oltarnik urešen *molovanjem*.

Molovani oltranik od crvene svile s motivima palmine grane, križa i uljne svjetiljke koji se izmjenjuju te se na donjem rubu nalaze uvijene svilene rese žute boje, sredina 20. stoljeća, iz rimokatoličke Župe sv. Ilije u Rajevu Selu. Foto: Fokus Županja 1994.

Stoga se može pretpostaviti da se u još mnogim župama na području Đakovačko-osječke nadbiskupije čuva dio misnoga i ostaloga crkvenog tekstila urešenoga *oslikavanjem* ili *crtanjem bojama na platnu* ili *svili*, što bi svakako valjalo istražiti i predstaviti javnosti.

Na primjerima specifično ukrašenoga crkvenog tekstila tehnikom ručnoga *oslikavanja* – *crtanja na svili* ili platnu možemo pretpostaviti da su mnogobrojni cvjetni motivi vrlo slični onima kojima su urešavale vješte ruke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, posebice onih koje su svoj rad u paramentu zasnivale i na stručnom obrazovanju, a još više na nadarenosti i vlastitom trudu. Izrađivale su prekrasne oltarnike, zastore za tabernakule i slično, a katkada i misno svećeničko ruho. Primjerice, na tradicijskim predmetima ne nalazimo često motiv ljiljana, ali vrlo su lijep primjer ženska *suknja* i *bluza* iz Retkovaca te *pregač* iz Vođinaca koji su Šokicama, a što su sve kazivačice potvrdile, ukrašavale Milosrdne sestre sv. Križa u Marijinu domu u Vinkovcima. Na drugoj strani, ako pogledamo oltarnike s cvjetnim motivima, na primjer ruže s nekih oltarnika, one su vrlo slične motivima ruža s tradicijskih predmeta, što možemo uočiti na primjeru oltarnika iz Županje, posebice na bijelom oltarniku s likom Majke Božje i divnih buketa ruža, koji su vrlo nalik ružama na *čošku* marame za vrat iz Zadubravlja. Također, i motivi sitnih plavih cvjetova, a nazivaju ih potočnice ili ljubice, pronalazimo i na tradicijskim i na sakralnim predmetima (npr. na jednom od bijelih oltarnika iz Županje). Stoga pretpostavljamo da su predlošci za oslikavanje tradicijskog i sakralnog bili u nekim detaljima vrlo slični,

ponajprije pri oblikovanju cvjetnih motiva. Nadalje, pretpostavljamo da su časne sestre rukom slikale likove svetaca i drugih motiva, možda prema uzorcima s umjetničkih sakralnih slika ili iz knjiga te nekih drugih izvora, što potvrđuju preslikani likovi svetaca i ostalih katoličkih simbola na nekoliko sačuvanih papira, identični onima oslikanima crtanjem ili slikanima bojama na svili iz njihove zbirke, a primjerice gotovo isti oslikani lik Okrunjenoga Isusa nalazi se na plaštu iz Županje i na zasebnom komadu svile koji se čuva u zbirci Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu. Ovi likovi kao i ostala isključivo sakralna ornamentika nalaze se samo na crkvenom tekstilu i dijelovima misnoga ruha. Pri istraživanju načina ukrašavanja treba dodati da se na sakralnim predmetima često koristila zlatna i srebrna prašina kojom su se najčešće oblikovala slova i neki sakralni simboli te vitice – grane biljnih ornamentata, što gotovo nije prisutno u tradicijskom ukrašavanju ili vrlo rijetko. U tradiciji su se više za popunjavanje, podebljavanje motiva ili povezivanja u kompoziciju koristile samo zlatna ili srebrna boja koja je u nekim primjerima podsjećala na tehniku zlatoveza i srebroveza. Također, osobitost ukrašavanja crkvenog tekstila spram boja i slaganja (katoličkih motiva i nekih drugih vjerskih zajednica) te sakralnih kompozicija svojstveno je samo osobama koje su školovane u samostanima te su poznavale katoličku liturgiju, svetce, simbole i ostalo. U slaganju takvih motiva prema dosadašnjim istraživanjima vidi se da su se sestre strogo držale načina oslikavanja i bojom i oblikom svakog pojedinog lika i simbola. Svakako bi valjalo provoditi i detaljna istraživanja o ovakvom načinu urešavanja liturgijskog tekstila u nas te im utvrditi genezu, rasprostranjenost te ostale osobitosti ovog vrlo zanimljivoga načina urešavanja.

Na temelju studijskih istraživanja na kraju ovoga rada predstavljamo samo nekoliko predmeta urešenih oslikavanjem ili crtanjem na sakralnim predmetima pronađenih na području još dvije naše nadbiskupije. Primjerice, u sakralnoj zbirci crkve sv. Duha u Splitu sačuvan je zastor za svetohranište i predoltarnik, datirani oko 1920. godine. Na zastoru su oslikani sakralni motivi cvijeća (ljiljana, jorgovana i lišća) oblikovani u temperi te je dodana metalna prašina srebrne boje kojom su oblikovane vitice i slova IHS, a na predoltarniku cvjetni motivi bojani su uljem na platnu – svili, dok je metalnim prahom oblikovan natpis „Ite ad Joseph” (Sokol 2005: 61).⁵⁸ U zbirci sakralne

58 Vjekoslava Sokol, „Baršunasti trag mučeništva”, Split, 2005., 61.

umjetnosti u sklopu samostana sestara benediktinki svete Marije u Zadru (nažalost samo prema fotografiji) u jednoj od vitrina možemo uočiti oslikanu dalmatiku (u istoj vitrini nalazi se još jedna misnica) s motivima anđela i drugih svetih likova koji bi prema svemu sudeći bili oslikavani bojama na platnu, a ostali dijelovi ove dalmatike bogato su urešeni vezenim dijelovima te aplikacijama.

Zastor za svetojhranište iz sakralne zbirke crkve sv. Duha u Splitu, oko 1920. godine, s molovanim i oslikanim motivima u temperi, u motivu cvijeća (ljiljana i lišća), te dodanom metalnom prašinom (vitice) i hostijom. Preuzeto iz kataloga; Sokol, Vjekoslava. 2005. Baršunasti trag mučeništva. Muzej grada Splita. Split.

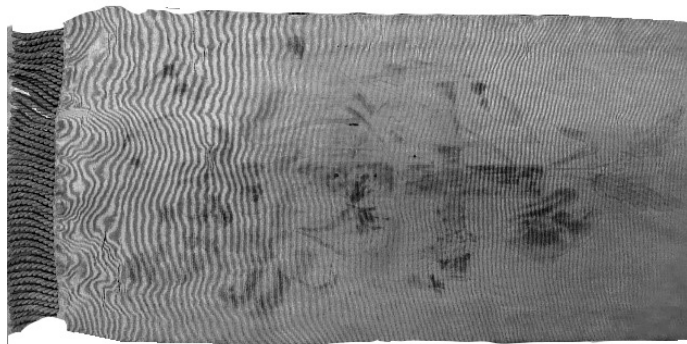

Predoltranik iz sakralne zbirke crkve sv. Duha u Splitu, urešen molovanim i oslikanim motivima uljem i metalnim prahom, cvjetnog ukrasa i s natpisom „Ite ad Joseph”, oko 1920. godine. Preuzeto iz kataloga; Sokol, Vjekoslava. 2005. Baršunasti trag mučeništva. Muzej grada Splita. Split.

Detalj stalne izložbe sakralne umjetnosti u sklopu samostana sestara benediktinki svete Marije u Zadru, 2023.⁵⁹

U Župnoj crkvi Kupinečki Ivanec na restauriranje u Ludbreg donesena je jedna stola, vjerojatno urešena *slikanjem, crtanjem na svili* za koju nemamo detaljnijih podataka.⁶⁰

*Štola urešena slikanjem na bijeloj svili, iz Župe Kupinečki Ivanec.
Foto: Venija Bobnjarić Vučković, 2022.*

59 URL: <https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar/zadar-plus/misticna-raskos-stalna-izlozba-crkvene-umjetnosti-552563#&gid=1&pid=31> (Pristupljeno 18. 5. 2023.).

60 Zahvaljujemo Veniji Bobnjarić Vučković na dostavljenim podatcima i ustupljenoj fotografiji.

Zaključak

U ovome radu pokazali smo kako se od sredine do konca 20. stoljeća o zbirkama hrvatske katoličke sakralne baštine i drugih vjerskih zajednica u nas vrlo malo znalo. Pomaci su učinjeni tek početkom 21. stoljeća kada su objavljeni mnogobrojni stručni radovi o sakralnim zbirkama. Ali još uvijek su i danas mnoge sakralne dragocjenosti nedostupne javnosti, osobito s kontinentalnog dijela Hrvatske. Stoga je ovaj rad, načinjen s ciljem da se ponajprije u kratkom prikazu povijesti rada paramenta Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu barem djelomično upoznamo i s nekim tekstilnim crkvenim dragocjenostima nastalima u njihovoj radionici. Točnije, donosimo podatke o zbirci *oslikanih* i *bojenih* oltarnika iz njihova samostana te nekoliko drugih, pozornosti vrijednih predmeta koje ove sestre brižljivo čuvaju dugi niz godina, a rijetko su ili gotovo nikada nisu izlagani izvan samostana, te o njima do sada nije bilo ni pisane riječi. Izabirući jednu od manje poznatih tehnika urešavanja liturgijskog ruha, odnosno tehniku *oslikavanja*, *crtanja* ili *bojenja* platna, svile ili kako je u Slavoniji nazivaju *molovanje*, *maljanje* na crkvenom tekstilu iz njihove zbirke, željeli smo pokazati s koliko ljubavi, znanja i strpljenja su sestre izrađivale ovakve predmete. Nažalost, na temelju provedenih detaljnih istraživanja s. Estere još uvijek ne možemo, ni okvirno, procijeniti koliki ukupan broj *molovanih* predmeta liturgijskog ruha, a kako smo vidjeli u ovome radu, pronađenih i u nekim obližnjim župama, potječe iz njihove, nadaleko poznate radionice. No, s velikom sigurnošću možemo zaključiti prema načinu oblikovanja, motivima i drugim osobitostima na *molovanim* oltarnicima, zastorima i drugim predmetima da je vjerojatno većina nastala u radionici Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu ili u njihovim sestrinskim kućama s ovoga područja, a oslikale su ih vjerojatno neke od sestara, čija će imena, nažalost, bez postojanja pouzdanijih podataka zauvijek ostati prekrivena velom tajne. Slična je situacija i s tradicijskim *molovanim* predmetima gdje vrlo rijetko možemo utvrditi tko ih je izradio i tek se za vrlo mali broj zna da su ih oslikale sestre iz reda sv. Križa, primjerice dio predmeta iz okolice Vinkovaca upravo je nastao u njihovoj sestrinskoj kući u Vinkovcima. Vjerujemo da će ubrzo uslijediti detaljna i stručna istraživanja i ostalih, doduše malobrojnih tekstilnih dragocjenosti sačuvanih u okviru samostana Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, u odnosu na onaj broj starijega liturgijskog ruha koje se nalazi pohranjeno po župama naše nadbiskupije. Vjerujemo da primjere oslikanih oltarnika i drugih predmeta iz

zbirke Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu možemo slobodno svrstati, prema nekim uzorcima s drugih područja, u sam vrh oslikane umjetničke sakralne tekstilne baštine u nas, stoga su daljnja istraživanja nužna i itekako potrebna. Također, možemo zaključiti da su sestre u Đakovu ponajprije zahvaljujući svojoj stručnoj izobrazbi u kojoj su svladavale različite rukotvorske vještine poput mnogobrojnih tradicijskih tehnika veza i tkanja te pomoću stručne literature koja im je pristizala iz srednjoeuropskih zemalja bile upoznate i s drugim tehnikama (slikanje iglom, *šprenglanje* i sl.) koje su se koristile samo pri ukrašavanju liturgijskog tekstila te će se, pretpostavljamo, na temelju ostalih osobitosti (vrste materijala, načina šivanja i dodavanja različitih aplikacija, ukrasnih vrpce i sl.) moći vrlo lako identificirati predmeti koji su nastali u okviru samostanskog paramenta u Đakovu.

Nadalje, u ovom prikazu ukratko smo se upoznali i s tradicijskim postupkom, odnosno ručnom tehnikom urešavanja svile (rjeđe platna i vune, iako ima primjera) raznobojnim tekstilnim bojama, koja je na području Slavonije prisutna negdje od početka 20. stoljeća, a naziva se *molovanje*, *maljanje*. Prema dosadašnjim istraživanjima, u navedenom kraju najviše je zastupljena na tradicijskoj ženskoj odjeći, ali i na nekim uporabnim predmetima (ručnicima). U tradicijskoj kulturi najvećim dijelom ovom su tehnikom urešene *šokačke* ženske *bluze*, najčešće ovratnici – *kragne*, prigodna šokačka ženska pokrivala za glavu – *šamije*, *pregači*, kao i *šokačke rubine*, *oplećci*, *marama*, te *suknje* i *bluze* – preslojeni tip ruha. U ovom radu predstavljeni su i predmeti iz građanskih obitelji (primjer iz Županje) jer su i samouki umjetnici ukrašavali predmete ovom tehnikom, o čemu također valja nastaviti istraživanje.

Na kraju ovoga rada pokazujemo da su na nekim uzorcima ornamenta na nošnji i na sakralnim predmetima gotovo identični jer se primjerice motiv ljiljana kao čest motiv sakralnih tekstilnih predmeta, na primjer oltarnika, u sitnijem obliku pojavljuje i na dijelovima ženske preslojene odjeće, a katkada je i obrnuto pa se motiv ruže koji nalazimo u različitim oblicima i bojama te potočnice ili ljubice na tradicijskoj nošnji i ostalim tekstilnim predmetima često nalaze i na različitim sakralnim predmetima, ponajprije onima izvedenima tehnikom oslikavanja, ali ove motive nalazimo i kod jednih i kod drugih, u nekim drugim oblicima tradicijskih tehnika veza, na primjer zlatovezu, srebrovezu, *necanju* i drugima.

Literatura i izvori

- Silvija BANİĆ, „Liturgijsko ruho”, u Fisković, I. (ur.) *Milost susreta: umjetnička baština Franjevačke provincije sv. Jeronima*, Zagreb, 2010. Galerija Kovačevi Dvori, 303–314.
- Željko BATARILOVIĆ, *Župa Gradište*, Gradište, 2002.
- Antun BAUER, *Riznica parohijske crkve sv. Ilije: nova zadarska zbirka otvorena javnosti*. Vlastita naklada, 1984.
- Antun BAUER, *Biskupski muzej u Splitu 1750 god.*, Zagreb. Vlastita naklada, 1984.
- Aida BRENKO i Mirjana RANDIĆ, *Moć boja. Kako su boje osvojile svijet*. Katalog izložbe: Etnografski muzej Zagreb, 2009.
- Ana BIOČIĆ, *Dijecezanski muzej u Požegi i Riznica požeške Katedrale*, (ur. Ivica Žuljević – Mirjana Repanić Braun), Požeška biskupija. Požega, 343.
- Venija BOBNJARIĆ-VUČKOVIĆ, „Crkveni tekstil 18. i 19. stoljeća iz RKT Župe sv. Martina u Martijancu (program preventivne zaštite)”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 2013. (24), 383–398.
- Venija BOBNJARIĆ-VUČKOVIĆ, „Liturgijski tekstil u kontekstu katastrofom ugrožene spomeničke baštine. U: knjižica sažetaka Znanstveno-stručnog skupa Baština i prirodne katastrofe. Poplave u Hrvatskoj 2014. godine – posljedice i perspektive, hrvatskog etnološkog društva i 6. simpozija u čast Branimira Bratanića, Zagreb, 2015. 17–18.
- Katarina BUŠIĆ, „Crtice iz prošlosti župe – zapisi o darivanju tekstila”, *Povijest i blago Župe mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji*, Županja, 2017., 153–159.
- Stjepan ĆOSIĆ i Mijo KORADE, „Isusovci u Dubrovniku”: komentari Stefana Desiderija iz 1693. Zagreb, 2019.
- Zoraida DEMORI STANČIĆ, „Figuralni umjetnički vez obrednog ruha iz vremena renesanse u Dalmaciji i Istri”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 32/2008., Split, 2008., 69–86.
- Davor DOMAČIĆ, „Muzej dominikanskog samostana, Stari Grad na Hvaru”, *Informatica Museologica* 3-4. 1989. Zagreb 1989.

- Ivan FILAKOVAC, Župa Retkovci 1898. – 1902. *Etnološka monografija*. Priredila Anica Bilić. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Centar za znanstveni rad HAZU u Vinkovcima, Odsjek za etnologiju Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu. Vinkovci 2020.
- Ljubica GLIGOREVIĆ, *Vodič stalnog postava Etnologija Vinkovaca i okolice Vinkovci*, Vinkovci 2004.
- Mirjana GUŠIĆ, *Tumač izložene građe*, Zagreb, 1955.
- Dubravka HABUŠ SKENDŽIĆ i Heda ŠLOGAR, „Misnica kardinala Pietra Basadonne (1617. – 184.) iz župne crkve u Lanišću”, *Ars Adriatica* 10/2020., Zadar 2020., 113–130.
- Lidija IVAČEVIĆ-ŠPANIČEK, „Na tragu sakralne baštine Požeške biskupije”, Požega, 1999/2000.
- Jelena IVOŠ, *Tekstilna zbirka samostana Male braće*, Kršćanska sadašnjost 21, Zagreb, 1985., 571–575.
- Jelena IVOŠ, „Riznica: zagrebačka katedrala (Zagreb), ;liturgijsko ruho; Dijecezanski muzej”, *Sveti trag* 1994. Zagreb 1994., 407–426.
- Jelena IVOŠ, „Franjevci; liturgijsko ruho. *Mir i dobro*. Zagreb, 1999., 303–312;
- Jelena IVOŠ, „Liturgijsko ruho”, *Blago Kotorske biskupije – Zagovori svetom Tripunu*, Zagreb 2009., 317–335.
- Jelena IVOŠ, „Liturgijsko ruho iz zbirke tekstila Muzeja za umjetnost i obrt”, u: Katalog, Muzej za umjetnost i obrt. Zagreb, 2010.
- Danijela JEMO, „Konzervatorsko-restauratorski radovi na kaputu – fraku iz muškoga građanskog kompleta obitelji Gozze iz Dubrovnika”, *Informatica Museologica*, 37 (1-4), Zagreb 2006., 224–239.
- Jasmina JURKOVIĆ PETRAS, „Utjecaj građanskih modnih stilova na tradicijsko odijevanje virovitičkog područja”, u: Katalog izložbe: „Nove mode – utjecaj građanskih modnih stilova na tradicijsko odijevanje”, Posudionica i radionica narodnih nošnji: Gradski muzej Virovitica, Virovitica, 2009.
- Janja JUZBAŠIĆ i Manda ZELIĆ, „Prikaz crkvenog tekstila Cvelferije”, *Crkveno ruho Cvelferije, Županja*, 1994., 7–14.
- Janja JUZBAŠIĆ, „Misno ruho u župama županjske Posavine”, Županja, 2003.

Janja JUZBAŠIĆ, *Slavonski zlatovez*, Županja, 2018.

Miroslav KLEMM, „Crkvena umjetnost i baština novomarofskog kraja”, *Informatica Museologica* 23 (1-4). Zagreb, 1992., 122–123.

Vesna KOLIĆ KLIKIĆ, *Ženske narodne nošnje zapadne Slavonije: Požega – Pakrac – Novska – Nova Gradiška*. Nova Gradiška, 2007.

Želimir LASZLO, „Registar muzeja i zbirke u vlasništvu vjerskih zajednica”, *Informatica Museologica* 3/4. Zagreb, 1998., 93–97.

Ivo LENTIĆ, „Osijek – središte zlatarstva Slavonije u 18. stoljeću”, *Osječki zbornik*, 1979., 275–288.

Luka LUKIĆ, *Opis sela Klakarja 1905. – 1953*. Priredio Marinko Vuković. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 61, Zagreb – Klakar, 2020.

Zdenka LECHNER, *Tradicijske kultura Slavonije, Baranje i Srijema*. Zagreb, 2000.

Mirjana MATIJEVIĆ i Vladimir SOKOL, *Hrvatska i Nin u doba kneza Branimira*, Zagreb, 2005.

Ivo MAROEVIĆ, „Očuvanje crkvene baštine u Hrvata”, *Puls*, 3. Zagreb 2004.

Mino MARCHETTI, „Le vesti liturgiche”, *Drappi, velluti, taffetà et altre cose. Antichi tessuti a Siena e nel suo territorio, Nuova Immagine Editrice*, Siena, 1994., 260–265.

Ariana MESEK, „O liturgijskom ruhu u fundusu Gradskog muzeja Varaždin”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, br. 23, 2012., 413–443.

Slavica MOSLAVAC, „Tradicijski vezovi na crkvenom ruhu”, Kutina, 2012., 1–50.

Krešimir OREMOVIĆ, „Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.”, Zagreb, ČGP *Delo*, Zagreb, 1989.

Snježana PAVIČIĆ, „O stanju i čuvanju tekstilnih predmeta Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu (s posebnim osvrtom na Sakralnu zbirku)”. *Informatica Museologica*, Vol.27 No.1-2. Zagreb 1996.

Tihana PETROVIĆ LEŠ, „Uloga veza u oblikovanju nacionalnog identiteta ili kako je pečki postao narodni vez”, *Studia ethnologica Croatica* Vol. 26. Zagreb, 2014.

Lukrecija PAVIČIĆ-DOMIJAN, Ivo PETRICIOLI i dr., „Benediktinke svete Marije”, *Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru*, Zadar, 2004.

Marinko PETRIĆ, „Preuređenje zbirke umjetnina samostana Benediktinki u Hvaru”, *Informatica Museologica* 1990, 3-4, Zagreb, 1990.

Ivo PETRICIOLI, „Zlato i srebro Zadra i Nina: zbirke sakralne umjetnosti u Zadru i Ninu”, *Povijest, kultura i umjetnost*. Zagreb, 2001.

s. M. Estera RADIČEVIĆ, „Odgojno-prosvjetno djelovanje Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu i Osijeku”, *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 9/2007., Osijek, 2007., 227–251.

s. M. Estera RADIČEVIĆ, *Nastavna sredstva i pomagala u privatnim školama Milosrdnih sestara sv. Križa*, Đakovo, 2005.

s. M. Estera RADIČEVIĆ, *Sto pedeset godina za Jedno*, Đakovo; drugo izdanje u Županji, 2018.

s. M. Estera RADIČEVIĆ, 2018. *Sto pedeset godina zajedno*, Đakovo, 2018.

Vjekoslava SOKOL, *Baršunasti trag mučeništva*, Split, 2005.

Stjepan SRŠAN, *Kanonske vizitacije, knjiga VII. Županjski i vrbanjski dekanat 1782. – 1833.*, Osijek, 2009.

Manda SVIRAC, „Sakralna baština-nekada na oltarima, danas u zbirkama ili muzejima”, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 29, Đakovo, 2006., 535–539.

Manda SVIRAC i Marija OZRETIĆ, „Tradicijsko odijevanje kroz liturgijsko vrijeme: Narodni i liturgijski kalendar”, *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 1-2, Đakovo, 2010., 29–34.

Manda SVIRAC, „Simbolika anđela u hrvatskoj tradiciji”, *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i srijemske biskupije*, 1-2, Đakovo, 2013., 55–60.

Ljerka ŠIMUNIĆ, „Crkveni tekstil varaždinskog Uršulinskog samostana”, *Varaždinske Uršulinke – 300 godina od dolaska u Varaždin*. Varaždin, 2003.

Marija Edita ŠOLIĆ, „Crkvene muzejske zbirke u Hrvatskoj: stvarnost i mogućnosti”, *Anali Galerije Antuna Augustinčića* god. XVI/XVII, 1996./97., br. 16/17. Klanjec, 2001., 1–160.

Dragica ŠUVAK, *Liturgijsko ruho u crkvama Slatinskog dekanata*, Slatina, 2012.

Zvonimir TOLDI, et al. „*Samo staj, pa gledaj!* Secesija i Art deco u tradicijskoj kulturi broskog Posavlja”, Slavonski Brod, 2009., 7–15.

Željko TOLIĆ, 2015. „Franjevci u našim krajevima u 13. stoljeću”, *Služba Božja* 55, br. 3-4, Split 2015., 233 – 261.

Snježana TONOKOVIĆ, „Zbirka franjevačkog samostana u Imotskom”, *Informatica Museologica*. Zagreb 1981., 1–2.

Miroslav VANINO, *Isusovci i hrvatski narod*, Zagreb, 1969.

Jadranka VINTERHALTER, 1989. „Novi postavi crkvenih muzeja u Dubrovniku”, *Informatica Museologica* 3-4, Zagreb 1989., 50–51.

Manda ZELIĆ, „Prikaz crkvenih zastava Cvelferije”, *Crkveno ruho Cvelferije*, Županja, 1994., 15–17.

Ivan ZLATUNIĆ, „Liturgijsko ruho službe Božje. Oltarnici”, *Crkvena ostavština župe Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji*, Županja, 2010., 4–21.

Arhiv provincijalne kuće Đakovo (APKĐ). U *Kronika Hrvatske provincije Družbe sestara svetoga Križa 1868. – 1949.*, 9.

Arhiv provincijalne kuće Đakovo (APKĐ). U: *Proširena kronika*, 62.

Arhiv provincijalne kuće Đakovo (APKĐ). U: *Kronika Hrvatske provincije Družbe sestara svetoga Križa*, Tagebuch, 23.

Spomenica Župe Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji; Zapisnik zadržavajuće župnike i upravitelje Županjske Župe (...)njihova, kao i (...) crkve, i župnog doma događaje, započet god..1866.

URL: <https://hrcak.srce.hr/184094> (Pristupljeno 3. 5. 2023.).

URL: <https://leksikon.thinking-garment.com/omolerisati/> (Pristupljeno 13. 5. 2023.).

URL: <https://katedrala.hr/hr/riznica-sa-svojim-zbirkama/666>
(Pristupljeno 17. 5. 2023.).

URL: <https://pozeska-biskupija.hr/2017/07/31/dijecezanski-muzej-pozeske-biskupije/> (Pristupljeno 13. 5. 2023.).

URL: <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/informatica-museologica/najnoviji-broj/>, (Pristupljeno 3. 5. 2023.).

URL: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/godisnjak-zastite-spomenika-kulture-hrvatske/7342>
(Pristupljeno 5. 7. 2023.).

SUMMARY

Estera Radičević / Janja Juzbašić

THE COLLECTION OF CHURCH TEXTILES AND THE PARAMENT OF THE SISTERS OF MERCY OF THE HOLY CROSS IN ĐAKOVO AND THE TECHNIQUE OF DECORATING TEXTILES BY PAINTING, DRAWING OR PAINTING “MOLOVANJE” IN THE AREA OF THE OSIJEK - ĐAKOVO ARCHDIOCESE

The article presents the author's field research on church vestments decorated with a technique called “molovanje, muljanje, maljanje” in the tradition of Slavonia. It also briefly explains the history of the workshop of the liturgical vestment parament in the sisters of Mercy of the Holy Cross Monastery in Đakovo. The monastery preserves beautiful examples of sacral textile items decorated with paintings on canvas, along with numerous other handicrafts made by the diligent hands of the sisters. Studies on the use of liturgical vestments within the Archdiocese of Đakovo-Osijek have revealed that various decorative techniques can be found on numerous objects including those within some sacral parish collections. These techniques are also found in professional literature and in other dioceses in the country. However, art historians refer to them using different terms such as painting with lanolin paints, drawing on silk, spraying with a template, or additional painting with a brush. We are only able to present a limited amount of data on the similarities between the aforementioned techniques in a broader context. Detailed research should be conducted to compare these techniques against traditional techniques and those used in the parament in Đakovo. This will allow us to investigate the genesis, distribution, and other unique features of this fascinating way of arranging sacred and traditional textiles. Finally, we will showcase how the design and decoration of traditional clothing in Slavonia was influenced by specifically decorated church textiles and clothing, and vice versa.

